

Vlaanderen
is kwaliteitsvolle
omgeving

Stakeholdertraject LULUCF

Naar een klimaatneutraal Vlaanderen door een
beter landgebruik

DEPARTEMENT
OMGEVING

vlaanderen.be/omgeving

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever

Toon Denys, secretaris-generaal
Departement Omgeving
Koning Albert-II laan 15 bus 553, 1210 Brussel (postadres)
omgeving.vlaanderen.be

Een uitgave van het Departement Omgeving, Afdeling Beleidsontwikkeling en Juridische
Ondersteuning

bjo.omgeving@vlaanderen.be

Auteurs

Departement Omgeving
Jan Mellebeek – Sweco
Pommeliers Coppens – Sweco
Jos Van Winckel – Sweco

Publicatiedatum

10 juli 2025

Depotnummer

D/2025/3241/276

INHOUDSTAFEL

1	Context & opzet traject	4
2	Stakeholders	5
3	Conclusies	8
3.1	Conclusies per landgebruikscategorie (digitale werksessies)	8
3.1.1	Conclusies werksessie Bos en natte natuur	8
3.1.2	Conclusies werksessie Akkerland en grasland	9
3.1.3	Conclusies werksessie Ruimtebeslag & ontharding	10
3.1.4	Conclusies werksessie Juridische aspecten	11
3.2	Conclusies stakeholderevent	12
3.2.1	Prioritering	12
3.2.2	Narratief	13
3.2.3	Engagement	14
3.3	Afrondende conclusies	15
4	Aanbevelingen	15
5	Bijlage 1: Verslag Digitale werksessies	17
5.1	Werksessie 1: Bos en Natte Natuur	17
5.1.1	Stakeholders	17
5.1.2	Thema: Bos	17
5.1.3	Thema: Natte Natuur	22
5.1.4	Carbon farming	25
5.1.5	Check of de doelen volbracht zijn	26
5.2	Werksessie 2: Akkerland en grasland	27
5.2.1	Stakeholders	27
5.2.2	GLB – Akkerland	28
5.2.3	GLB – Grasland	30
5.2.4	Andere maatregelen buiten het GLB	32
5.2.5	Agroforestry en carbonfarming	32
5.2.6	Erosiebeleid	33
5.2.7	Peilbeheer en drainage	34
5.3	Werksessie 3: Ruimtebeslag en ontharding	35
5.3.1	Stakeholders	35
5.3.2	Terugdringen toenemend ruimtebeslag (bouwshift)	36
5.3.3	MER-instrument	38
5.3.4	Klimaatadaptatiebeleid	39
5.3.5	Groenblauwe infrastructuur op privaat niveau	41
5.3.6	Check of de doelen volbracht zijn?	42
5.4	Werksessie 4: Juridische aspecten	42
5.4.1	Stakeholders	42
5.4.2	Nieuwe knelpunten	43
5.4.3	Knelpunten uit vorige sessies	46
6	Bijlage 2: Verslag LULUCF netwerkevent.....	48
6.1	thema 1: Get your priorities straight!	48
6.2	thema 2: Narratief & communicatiestrategie	49
6.3	thema 3: Engagement	52
6.4	thema 4: Algemene feedback	55

1 CONTEXT & OPZET TRAJECT

In het Vlaams Energie en klimaatplan (VEKP) legt de Vlaamse Regering de krijtlijnen van het LULUCF-beleid vast om de Europese doelstellingen te realiseren. Het departement Omgeving staat in voor de coördinatie van het LULUCF-beleid op Vlaams niveau. Het departement werkte hiervoor samen met verschillende andere entiteiten (VEKA, VMM, ANB, ALZ, INBO, ILVO, VLM en OVAM) in een ambtelijke LULUCF-werkgroep die concrete beleidsacties uitwerkte met het oog op effectieve beleidsrealisaties.

Deze ambtelijke werkgroep bereidde in 2023-2024 een concept van actieplan voor dat 36 acties beschrijft. In voorliggend stakeholdertraject werd dit actieplan besproken met stakeholders uit wetenschappelijke, maatschappelijke en juridische hoek met de bedoeling om het actieplan bij te sturen en te verfijnen waar nodig. Naast de inhoudelijke insteek van het stakeholdertraject, is het ook belangrijk om de betrokken stakeholders rond LULUCF samen te brengen en te verkennen op welke wijze we rond LULUCF in de toekomst kunnen samenwerken.

Het traject werd zo vorm gegeven dat er inhoudelijk gewerkt werd tijdens vier digitale werksessies en alle stakeholders afrondend samenkwamen op een live stakeholderevent.

- **4 digitale werksessies: inhoudelijke bespreking van de acties per landgebruikscategorie.**
 - Bos & natte natuur – 27 maart
 - Akkerland & grasland – 3 april
 - Ruimtebeslag & verharding – 4 april
 - Juridische aspecten – 25 april
 - **Live stakeholderevent op 27 mei: netwerkvorming en inhoudelijke verdieping van overkoepelende thema's over de digitale werksessies heen.**
- Agenda:
- Hoe prioriteiten stellen? (Wat moeten we eerst doen & wie bepaalt dit & hoe?)
 - Welke boodschap brengen we? (Hoe brengen we het verhaal van LULUCF en naar wie?)
 - Engagement & samenwerking (Wie wil er meewerken? En op welke manier?)
 - Algemene bedenkingen & feedback over het traject?

In dit rapport vindt u een weergave van alle werksessies alsook van het event en de conclusies die dit opleverde. De eerste drie hoofdstukken geven een beschrijving van de gesprekken en input van de stakeholders. Hierop is bewust geen correctie of interpretatie van de opdrachtgever of het studie bureau gebeurd. We benoemen dit expliciet aangezien er soms meningen worden weergegeven waar niet iedereen achter staat. In hoofdstuk vier geven we we wel een verwerking weer in de vorm van aanbevelingen, geformuleerd op basis van dit stakeholdertraject. De bijlages geven een gedetailleerd verslag van alle werksessies. Deze verslagen werden ter nazicht naar de betrokken stakeholders gestuurd alvorens hier weer te geven.

2 STAKEHOLDERS

Er werden stakeholders betrokken vanuit wetenschappelijke, maatschappelijke en juridische invalshoek. De lijst hieronder omvat de stakeholders (alfabetisch gerangschikt naar organisatie) die werden uitgenodigd om deel te nemen aan één of meerdere digitale werksessies alsook aan het afsluitende netwerkmoment. In totaal werden er 49 organisaties uitgenodigd.

Organisatie
ABS
Africa Museum
Agentschap Landbouw en Zeevisserij (ALV)
Antea Group
Arcadis Belgium NV
Bond Beter Leefmilieu (BBL)
Bioforum
Boer en Natuur
Boerenbond
Bos+
Commensalist
Departement Omgeving (dOMG)
FPS Health, Food Chain Safety and Environment
Futureproofed
Groene kring
Hogeschool Gent
Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO)
Inagro
Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)
Kenter bv
KU Leuven
LDR Advocaten
Minaraad
Natuurpunt
OMGEVING
Ossiado
Raad voor Vergunningsbetwistingen
Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete
Regionaal Landschap Pajottenland en Zennevallei
Regionaal Landschap Rivierenland
Regionale Landschappen
Reset Vlaanderen
Strategische Adviesraad voor Landbouw en Visserij (SALV)
Strategische adviesraad voor ruimtelijke ordening en onroerend erfgoed (SARO)

In bijlage 1 en bijlage 2 geven we een uitgebreid verslag weer van alle digitale werksessies alsook van het netwerkevent. Hieronder geven we de conclusies weer.

3 CONCLUSIES

3.1 CONCLUSIES PER LANDGEBRUIKSCATEGORIE (DIGITALE WERKSESSIES)

3.1.1 Conclusies werksessie Bos en natte natuur

3.1.1.1 Thema bos:

- Puur in termen van koolstofopslag in bodem en vegetatie is **bos het meest geschikte landgebruikstype**. Het LULUCF-beleid dient dan ook **in de eerste plaats in te zetten op het beter beschermen van bestaande bossen**, en in het beheer ervan in functie van koolstofopslag (water- en bodemhuishouding in bestaande bossen beschermen). Hier legt het bestaande actieplan misschien te weinig focus op. Zo dient bekeken te worden **welke knelpunten er momenteel zijn die bosbehoud tegengaan**, zoals de boscompensatieregeling waar afwijkmogelijkheden op mogelijk zijn of de planologische bestemming.
- Er wordt naast inzetten op behoud van bestaand bos ook gevraagd meer nadruk te leggen op het **verhogen van het koolstofcapterend vermogen in bestaande bossen door aangepast beheer**. Er is volgens de stakeholders nog veel potentieel dit te verbeteren in zowel privaat beheerde bossen als bossen in natuurbeheer.
- Er is nog onduidelijkheid over de **effectieve koolstofwaarden** in bos, hier is immers veel variatie in. Stakeholders onderstrepen het **belang om dit te blijven opvolgen/monitoren**, deze variatie lijkt momenteel namelijk een knelpunt te vormen om boscompensatie i.f.v. koolstofopslag te overwegen.
- De stakeholders zijn over het **algemeen positief over de nadruk die gelegd wordt op het actieplan op duurzame houtproductie**. Hier gebeurt momenteel namelijk nog te weinig rond waardoor er duidelijke **potenties** liggen. Knelpunten hierbij zijn het ontbreken van een duidelijk kader rond tijdelijke natuur als hiaat in de bestaande regelgeving en het risico dat houtproductie in functie van energieopwekking (verbranden pellets etc.) mee gepromoot wordt. Deze laatste is namelijk een veel minder efficiënte vorm van koolstofopslag in hout door de latere verbranding (opnieuw vrijgave fractie koolstof).
- Er is binnen de stakeholdersgroep **geen consensus over de focus van het actieplan op bosuitbreiding**, zeker als dit een bijkomende doelstelling is ten opzichte van reeds lopende doelstellingen die al zeer moeilijk gehaald worden. **Voorstanders wijzen op de vele koppelkansen** met natuurdoelen, gezondheid en klimaatadaptatie; **tegenstanders wijzen op de socio-economische impact op de open ruimte** (voedselproductie en bedrijfszekerheid landbouwsector). Consensus wordt wel gevonden in het **belang om bijkomende ruimteclaims goed te kaderen** in eerder beslist beleid/reeds vigerende doelstellingen rond bosuitbreiding, en het gegeven dat boscompensatie vandaag de dag reeds een grote druk legt op mogelijk geschikte locaties voor bijkomend bos. **Door bestaand bos beter te beschermen kan de druk op ruimte verlicht worden aangezien er geen bijkomende compensatie nodig is.**

3.1.1.2 Thema natte natuur

- Alle stakeholders **onderschrijven het belang van veen in termen van koolstofopslag**. Hetzelfde spanningsveld dan bij bos geldt hier ook: er zijn veel **bezorgdheden bij de landbouwsector m.b.t. de impact op de bedrijfsvoering**. Veenherstel of grootschalige vernatting buiten VEN-gebied ligt zeer gevoelig. Er is onzekerheid over hoe de veenwaarschijnlijkheidskaart als instrument potentieel doorwerking kan hebben in het beleid. Het is belangrijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen wetenschappelijke informatie enerzijds en de beleidsgevolgen anderzijds. Beleidsacties moeten steeds beroep kunnen doen op de best beschikbare wetenschappelijke informatie en moeten daarna zorgvuldig worden afgewogen, socio-economische impact ingeschat, en ook vatbaar zijn voor discussie.
- Er zijn wel **veel koppelkansen** rond vernatting, klimaatadaptatie, herstelmaatregelen vanuit de Programmatische aanpak Stikstof (PAS) en het behouden en versterken van veengronden. Via PAS en de natuurherstelwet zouden hier ook middelen voor vrij moeten komen. Voor veel stakeholders lijkt het een **niet te missen kans om het LULUCF-actieplan aan te wenden om echt geïntegreerd in te zetten op de Vlaamse Veenbodems**. Voor de Boerenbond is af te wachten of er voor Vlaanderen (toch inzake natuurherstelwet) niet op de rem moet/kan worden gestaan gezien de wrijving tussen de vele ruimtevragen in Vlaanderen.
- De landbouwsector wil **zeker koolstofversterkend werken** (carbon farming, verhouten landschap, etc). Maar er is een **gebrek aan rechtszekerheid** (tijdelijke natuur) en **duidelijke verdienmodellen** (in geval van agroforestry, paludicultuur...).

3.1.1.3 Algemene Aanbevelingen

- Nood aan **integrale en transparante beleidsvorming** en het **afwegen van verschillende maatschappelijke belangen**.
- Nood aan een verbeterde **intersectorale samenwerking en betrokkenheid van lokale besturen**, zonder dat de rekening enkel bij hen komt te liggen.
- Blijven inzetten op **duidelijke en betrouwbare gegevens en monitoring van koolstofopslag** en bosbeheer.
- **Communicatie en narratief zijn cruciaal** voor het draagvlak en de implementatie van duurzame bos- en natuurmaatregelen in functie van koolstofopslag.

3.1.2 Conclusies werksessie Akkerland en grasland

3.1.2.1 Thema Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

Akkers

- Enkele deelnemers geven aan dat de hoeveelheid winst die te maken is met **maatregelen op akkerbodems** te verwaarlozen is t.o.v. maatregelen op andere landgebruiken. Dit blijkt praktisch niet altijd goed combineerbaar met de landbouwpraktijk, middelen hierop inzetten zou ook minder efficiënt zijn daar de winsten in koolstofopslag ook beperkter zijn. Het verhogen van koolstof in de bodems heeft ook voordelen voor de bodemvruchtbaarheid, het bodemleven en de wateropslagcapaciteit. Vanuit die bril blijkt er nog **veel potentieel** wegens de momenteel **lage koolstofvoorraden** in akkers en de **grote oppervlakte akkerland**.
- Er worden opnieuw **koppelkansen** gezien door verschillende stakeholders. Door omvorming van akkers naar graslanden en in te zetten op perceelsrandbeheer zijn winstens inzake koolstofopslag, maar ook biodiversiteit, erosiebestrijding etc. mogelijk. De natuurherstelwet kan hiervoor een hefboom zijn, samen met dit actieplan. Bij de Boerenbond is hier weerstand tegen omdat de Vlaamse invulling van de Natuurherstelwet nog niet rond is en het niet de

bedoeling kan zijn doelstellingen op lidstaatniveau 1-op-1 op lokaal niveau te gaan overnemen. Er zijn veel doelstellingen en er is ruimte te kort. Er is in de landbouwsector **bezorgdheid voor bindende maatregelen die te weinig flexibel zijn en zo de bedrijfsvoering van landbouwers kan beperken**. De Boerenbond herhaalt een pleidooi om in te zetten op **flexibele maatregelen met een duidelijk verdienmodel en rechtszekerheid voor de landbouwer**.

Graslanden

- Voor dit type landgebruik is er in de sessie **veel discussie en weinig consensus**. Enkele stakeholders vinden de doelstellingen **niet ambitieus genoeg gezien de grote koppelkansen met natuurdoelstellingen, wateropslag en het behoud van het historisch landschap**. Anderen wijzen op mogelijk **grote impact op bedrijfsvoering landbouwers**, grasland in landbouwgebruik gaat immers gepaard met veehouderij, en combinatie daarvan met natuurbehoud is niet eenvoudig, of zonder subsidiebeleid niet rendabel.
- Er wordt ook gewezen op de **grote variatie in koolstofopslag binnen graslanden, gebaseerd op hun ouderdom en beheer**. Graslanden die veelvuldig gemaaid of gescheurd worden slaan veel minder koolstof op dan extensief beheerde permanente graslanden. Dit gegeven ondergraaft meer vrijblijvende flexibele maatregelen die beter liggen binnen de landbouwsector.
- Er is opnieuw veel **bezorgdheid binnen de landbouwsector** rond acties/doelstellingen die aandeel grasland moeten verhogen, gezien grote gronddruk in de sector. Dergelijke acties worden door andere stakeholders dan weer als erg belangrijk beschouwd om koolstofopslag binnen bodems in landbouwgebruik te verhogen.
- Er is wel consensus over het gegeven dat er binnen het landbouwgebied acties te nemen zijn, en dat landbouwers hierin ondersteund moeten worden. Van belang is om met **een positief geïntegreerd narratief** te komen rond koolstofopslag en goed na te denken over **verdienmodel voor de landbouwer**. Te vermijden is minstens de indruk te creëren dat het om een nieuwe set verplichtingen gaat.

3.1.2.2 Thema's Erosie, peilbeheer

- Dezelfde discussies spelen hier; er zijn volgens veel stakeholders **veel koppelkansen tussen een strenger erosiebeleid, aandacht voor vernatting en verhogen koolstofopslag**. Voor de landbouwsector echter dient dit **gepaard te gaan met goede ondersteuning voor de landbouwpraktijk** en kan dit niet leiden tot een nieuwe set verplichtingen of regels. Inzetten op nieuwe bedrijfsvoeringen zoals paludicultuur is voor hen pas zinvol als er zicht is op **rechtszekerheid en een duidelijk verdienmodel voor de landbouwer**.

3.1.3 Conclusies werksessie Ruimtebeslag & ontharding

3.1.3.1 Thema bouwshift

Er is een **betrekkelijke consensus bij aanwezige stakeholders dat het uitvoeren van de bouwshift** in functie van klimaatadaptatie maar ook voor koolstofopslag **opportuun** is. In de strategische doelstellingen in het BRV moet de koppeling met LULUCF duidelijker worden. Zoals steeds moet voor ogen worden gehouden dat men de Vlaamse doelstelling om op termijn 0 hectare bijkomend ruimtebeslag te bekomen niet 1-op-1 kan doorvertalen naar specifieke plannen of projecten.

Bij de meeste aanwezigen is de consensus dat

- De Vlaamse overheid een **goed overzicht moet hebben van de koolstofboekhouding**, een **geloofwaardig verhaal** moeten brengen en een **sterk regulerend beleid** moeten neerzetten dat het geheel in de juiste richting leidt.
- Het MER als instrument geschikt is om, wanneer na scoping het thema koolstofbalans relevant blijkt, het voor individuele plannen of projecten te onderzoeken (bijvoorbeeld i.k.v.v. alternatievenonderzoek). Hierbij wordt erop gewezen dat de strategische doelstellingen van de LULUCF-richtlijn (*no debit rule*, op termijn netto koolstofopslag) gelden voor Vlaanderen en niet één-op-één doorvertaald kunnen worden naar individuele plannen en projecten.

Boerenbond is het niet eens met de stelling dat er een sterk regulerend beleid nodig is en dat dit als knelpunt uit de vorige sessies kwam. Dit is de visie van een bepaalde sector, niet een door iedereen gedragen visie. Boerenbond benadrukt dat het net één van de problemen is dat er vandaag **verkokerd wordt gekeken** en dat vanuit die verkokering steeds **nieuwe regels en verplichtingen** komen die niet of minstens onvoldoende rekening houden met afweging van alle maatschappelijke belangen en met de socio-economische impact. Dat zorgt ook voor een wantrouwen ten aanzien van de overheid wegens een gebrek aan rechtszekerheid en langetermijnperspectief.

3.2 CONCLUSIES STAKEHOLDEREVENEMENT

Tijdens het event werd er verder gewerkt op enkele overkoepelende thema's die meermaals aan bod kwamen in de werksessies en belangrijk zijn om te verdiepen met de aanwezige actoren op het event.

- Thema 1: Prioritering - Wat moeten we eerst doen, wie bepaalt dit en hoe?
- Thema 2: Narratief - Hoe brengen we LULUCF, en naar wie?
- Thema 3: Engagement & samenwerking - Wie wil er meewerken? En op welke manier?
- Thema 4: Heb je algemene vragen rond LULUCF? Wil je feedback kwijt over het afgelopen traject of de digitale sessies?

3.2.1 Prioritizing

We moeten LULUCF **ernstig nemen, ondanks de marginale broeikasgasuitstoot t.o.v. andere sectoren**. Zo is het:

- belangrijk om de koolstofsinks te beschermen,
- goedkoper om via natuurgebaseerde oplossingen koolstof op te slaan dan via technische oplossingen (zoals direct air capture),
- mogelijk om veel koppelkansen te maken met andere maatschappelijke doelstellingen (biodiversiteit, natuurherstel, duurzame landbouw & voedselproductie, de bouwshift/BRV, de Blue Deal/klimaatadaptatie),
- een verplichting via de EU verordening.

Om prioriteiten vast te stellen, is een **integrale aanpak nodig die wetenschappelijke inzichten, data, socio-economische aspecten en efficiëntiewinsten via koppelkansen combineert**. Het is belangrijk om zowel publieke als private financiering te onderscheiden en overheidsfinanciering zorgvuldig af te wegen via een multicriteria-analyse en via een geïntegreerde aanpak (omgevings)doelen na te streven. Het is een topprioriteit om bestaande koolstofvoorraden te beschermen. Beter onderbouwde

Voor de impactanalyse en aanpak van acties is **een doelgroepenbenadering belangrijk**. We moeten denken vanuit een bedrijfslogica (kosten-baten) en hierop inspelen om bedrijven mee in bad te trekken. Landbouwers hebben nood aan langetermijnperspectieven en nieuwe verdienmodellen. Voor bedrijven/industrie is het belangrijk om de koppeling te maken met CSRD/Taxonomy. Het lijkt belangrijk om verdienmodellen te combineren met verplichtingen.

- het combineren van en diversifiëren in verschillende verdienmodellen
- Link leggen naar vergunningen en MER:
 - Denk na over globale koolstofbalans
 - Werk aan uniforme aanpak MER
 - Verzamel data uit MER om globale koolstofbalans te voeden
 - Geen 1-op-1 doorvertaling van de koolstofbalans op dossierniveau, wel op strategisch/globaal niveau
- Bescherming van dieper liggend veen (dieper dan 30 cm)
- Nieuw GLB aangrijpen om incentives landbouwers te verhogen

Transversaal Karakter

Twée Pistes

1. **Versterking van bestaande narratieven:** gezien er al veel acties lopen binnen de ‘grote kapstokken’, kan het voordelig zijn om bestaande narratieven te versterken in plaats van nieuwe te creëren.
2. **Oprichting van een apart narratief:** een apart narratief voor LULUCF dat de verhouding met de overkoepelende thema’s goed bewaart en systemische beschrijving combineert met specifieke nuances voor LULUCF.

Doelgroepen en communicatie

Secundair: burgers en consumenten die indirect betrokken raken door de maatregelen van bovengenoemde actoren.

De deelnemers staan **positief t.o.v. een nieuwe governancestructuur** voor LULUCF. Dit is noodzakelijk volgens om een meer gestructureerde aanpak mogelijk te maken. Deze structuur moet **beleidsoverschrijdend en gebiedsgericht** zijn, en moet **centrale data en een aanspreekpunten bieden**. Dit zal de coördinatie verbeteren en concrete acties in de praktijk faciliteren. De bestaande datawerkgroep wordt als positief ervaren en kan een basis vormen voor verdere ontwikkeling van deze structuur.

3.3 AFRONDENDE CONCLUSIES

- Het belang van LULUCF wordt onderschreven door de stakeholders.
- Er is een engagement van stakeholders om hieraan mee te werken (mits nodige handvaten).
- De rol van de Vlaamse overheid is belangrijk om dit te coördineren, faciliteren en reguleren waar nodig.
- Er zijn veel koppelkansen mogelijk en noodzakelijk met bestaande actieplannen. Dit helder duiden en in kaart brengen helpt om het draagvlak voor acties omtrent LULUCF te vergroten.
- Het is belangrijk om blijvend in te zetten op het verzamelen van duidelijke en betrouwbare gegevens en monitoring van koolstofopslag.
- Een verder participatief proces bij de uitwerking van acties rond LULUCF lijkt belangrijk. Van hieruit kunnen de verschillende belangen van de landbouwsector en andere stakeholders aan bod komen. Onderstaande discussiepunten kwamen regelmatig terug tijdens de gesprekken:
 - Maken we voldoende een socio-economische kosten/baten-afweging bij de opmaak van het actieplan en nieuwe regelgeving?
 - Komen we tot nieuwe verdienmodellen voor landbouw die LULUCF-vriendelijk zijn?
 - Kunnen we stimulerende regelgeving laten doorwegen op regulerende?
 - Kunnen we een beleid voeren dat stimuleert, motiveert tot nieuwe acties en tegelijkertijd voldoende stuurt en reguleert om LULUCF-doelstellingen te halen?

4 AANBEVELINGEN

LULUCF is een belangrijk aspect in het klimaatbeleid en verdient de nodige aandacht. Bij uitstek is LULUCF een transversaal thema waardoor er zich een veelheid van koppelkansen aandienen met andere beleidsdomeinen, actieplannen en bestaande regelgeving. Dit stelt ons ook onmiddellijk voor de vraag of LULUCF een eigen actieplan nodig heeft, dan wel onderdeel wordt van bestaand beleid en acties.

We zijn van mening dat LULUCF wel een eigen actieplan nodig heeft.

Dit is nodig om:

- een **eigen narratief** te ontwikkelen dat kan doorwerken in ander beleid,
 - het geheel en de **samenhang** van alle LULUCF-gerelateerde acties scherp te krijgen en te **bewaken**,
 - om voldoende **door te wegen op vlak van data en monitoring**
1. **Maak het plan samen op** met middenveld en vertegenwoordigers van specifieke doelgroepen waarvan actie verwacht wordt (landbouwers, natuur- en landschapsbeheerders, gemeenten...) bij de verdere uitwerking van het actieplan.

- 1.1. Na dit brede stakeholdertraject, zowel qua deelnemers als inhoud, is er nood om in de diepte **concrete acties verder uit te werken** met een **beperkte groep van stakeholders**. We denken aan volgende aspecten:
 - 1.1.1. Uitwerken of wegschrijven van verdienmodellen voor landbouw die LULUCF-vriendelijk zijn
 - 1.1.2. Opmaken van een instrumentarium die ondersteunend en stimulerend is, eerder dan regulerend.
 - 1.2. Omschrijf voor alle stakeholders **een helder pad van de komende samenwerking** zodat duidelijk is wat hun rol en verantwoordelijkheden zijn, waar ze aan kunnen bijdragen en op welke wijze.
 - 1.3. **Houdt de regie** in dit traject waarbinnen **maximaal ruimte wordt gelaten** om de agenda bij te sturen op vraag van de stakeholders, maar dit steeds in afweging door het departement Omgeving gebeurt aangezien stakeholders vaak conflicterende belangen hebben.
 - 1.4. **Expliciteer hierbij ook de gemaakte keuzes en afwegingen** die erachter zitten.
 - 1.5. Betrek de stakeholders bij een **maatschappelijke kosten-baten analyse** voor het hele actieplan en maatregelenpakket. Het is belangrijk dit te doen voor het geheel van maatregelen alsook voor individuele maatregelen en acties.
2. Formuleer een **duidelijke lange termijnvisie en -perspectief** zodat doelgroepen zekerheid hebben over welke activiteiten uit te voeren en welke investeringen te nemen. Stimuleer en vereenvoudig procedures voor goede praktijken; ontmoedig en verzwaar procedures voor slechte. Zet eerst in op naleving van de bestaande regelgeving vooraleer verder te verstrengen.
 3. Zet **prioritair in op het beter beschermen van bestaande koolstofvoorraden** (bossen, natte natuur en permanente graslanden). Dat vermijdt een toenemende nood aan steeds bijkomende ruimteclaims, meestal op landbouwgrond.
 4. **Benut koppelkansen** met aanpalend beleid, in het bijzonder met het GLB i.f.v. de transitie van landbouw naar nieuwe verdienmodellen, maar ook naar bestaande beleidsdoelstellingen omtrent bosuitbreiding, bouwshift, water en natuurherstel (i.f.v. herstel moerassen/veenbodems).
 5. Maak een doorvertaling van LULUCF naar lokaal beleid en acties om effectieve impact op het terrein te bekomen, maar **doe dit zonder regulerende doorvertaling** van de strategische LULUCF-doelstelling voor Vlaanderen. Dit is een complex evenwicht tussen stimuleren en draagvlak creëren om LULUCF-maatregelen effectief in te bedden op lokaal terrein, zonder dat individuele projecten hierop afgerekend mogen worden. Het is immers de globale LULUCF-doelstelling die Vlaanderen als geheel moet halen. Uiteraard moeten alle 'delen' hieraan bijdragen en verantwoordelijkheid nemen.
 6. Om dit evenwicht scherp te krijgen lijkt het goed om **concrete piloottrajecten op te zetten** omtrent LULUCF-vriendelijk ontwerp, zowel naar ruimtelijke ingrepen (analyse van de koolstofbalans bij projecten, koolstofbewust ontwerpen en bouwen) als naar de landbouwsector (LULUCF-vriendelijke verdienmodellen).

5.1 WERKSESSIE 1: BOS EN NATTE NATUUR

Boerenbond vraagt zich ook af op welke manier de voorliggende tekst en de suggesties voor extra regelgeving en verplichtingen zich inschakelt in de in het Vlaamse Regeerakkoord voorziene administratieve vereenvoudiging en afbouw van de regels.

Geeft telefonisch en via mail feedback over het actieplan. Zijn input werd geïntegreerd in het rapport van de werksessies.

BB1 benadrukt dat volgens de Raad voor Vergunningsbetwistingen (RvVB) de LULUCF-verordening een strategische doelstelling is die niet mag doorvertaald worden in vergunningen.

- Daarnaast benadrukt Bos+ dat minstens 10.000 ha bos niet onder de boswetgeving beschermd wordt. Dit leidt ze af uit het verschil van 150.000 ha bos in de broeikasgasinventaris en 140.000 ha officiële bosoppervlakte.
- De **rol** van **ANB** bij het al dan niet verlenen van **omgevingsvergunningen**
 - BB1 is bezorgd dat zij weinig of geen rekening houden met socio-economische afwegingen.
 - Bos+ bemerkt dat het advies van ANB niet-bindend is, uiteindelijk beslist het lokaal bestuur.
- **Concurrentie om ruimte** bij bebossen van compensatiebos
 - BB1 is bezorgd dat deze grond vaak gezocht wordt in het landbouwgebied.
 - Bos+ is bezorgd dat meer compensatiebossen zal leiden tot het moeilijker realiseren van de bosuitbreidingsdoelstellingen aanzien beide concurreren om schaarse gronden.
 - KUL3 benadrukt dat de additionaliteit belangrijk is. Compensatiebossen mogen niet samenvallen met de bosuitbreiding (10.000 ha) die al een 30 jaar geleden beloofd werd.
- Een **nieuwe boscompensatiefactor** rekening houdend met **C opslag**
 - INBO2 en KUL3 merken dat het tijdsaspect/ de tijdshorizon hier nog bepalend zal worden. KUL3 benadrukt dat de volgtijdelijkheden duidelijk moeten zijn, niet alle bebossing blijft. Het idee om een buffer aan bebossing aan te leggen werd aangebracht.
 - INBO2 merkt op dat de koolstofvoorraad van elk bos in situ bepaald zal moeten worden omdat de variatie tussen bossen nog maar onvoldoende gecapteerd is. KUL3 wijst erop dat koolstofmetingen van bossen niet steeds haalbaar zijn. Ook moet je gaan beslissen wat als baseline gebruikt wordt en welke pools (bovengronds, ondergronds en dood hout) worden meegenomen in compensatie.
 - BB1 geeft aan dat op basis van de eerste resultaten van de Cmon-metingen alvast blijkt dat de eerdere aannames rond koolstofaanwezigheid en koolstofopbouw in de verschillende categorieën (bos, ruimtebeslag, grasland en akker) niet correct blijken te zijn en dat er nog veel vragen zijn rond hoeveelheid koolstof, termijn en wijze van opbouw.
- **Andere**
 - Er volgt een discussie over de Ferraris bossen, bosleeftijdskaart en tijdelijke kapping. BB1 uitte hierbij twijfels te hebben en bezorgd te zijn over politiek gebruik van deze kaarten. Volgens Bos+ en INBO2 is het echter logisch dat de best beschikbare kennis van historische bossen gebruikt wordt in beleid.
 - Naar aanleiding van de discussie rond de bescherming van de zgn. de Ferraris bossen geeft BB1 aan dat het in de meeste gevallen niet klopt dat deze bossen er staan sinds de periode van de Ferraris. Wanneer de verschillende kaartlagen over elkaar worden gelegd, blijkt wel degelijk dat er in bepaalde periodes geen bossen op deze plaatsen stonden, maar dat ze in gebruik waren als akker- of grasland. BB1 wijst ook op de desastreuze ervaringen met de zgn. boskaart, omdat deze kaart, net zoals vele andere kaarten desk top worden opgemaakt en niet op basis van terreinprospectie, waardoor er zeer grote foutenmarges zijn (we zien dat recent opnieuw met de grachtenkaart; er worden duidelijk geen lessen getrokken). Deze kaarten zijn vaak niet in openbaar onderzoek gelegd noch onderhevig geweest aan een planMER, waardoor hun eventuele politieke validatie problematisch is.

Uitvoerders/doelgroep

- OM stelt voor om lokale ambtenaren in gemeentes beter te informeren over de invloed van bos op hun klimaatplan. Zij zullen de omgevingsvergunningen en uitzonderingen toekennen. Nu denken deze vaak nog te sectoraal en zijn ze soms ook onderbemand.

5.1.2.2 Hout

Sterktes

- INBO2 bevestigt dat het gebruik van duurzaam geoogst hout een **heel belangrijke bron van C-opslag** kan zijn door substitutie-effecten.
- INBO2 bemerkt dat er **weinig/geen beleid** bestaat en dat er dus grote winsten te behalen zijn.
- Duurzame **productie**:
 - Bos+ vraagt voor de **promotie** van **pro silva principes** voor duurzaam bosbeheer.
 - INBO2 bemerkt dat een deel van de aanwas oogsten de **aangroei** (C-opslag) in **overgebleven bos** kan **verhogen**.
- Hout **verwerking**
 - Bos+ benadrukt het belang van **diverse houtverwerkende industrieën** in Vlaanderen te houden/opnieuw uit te bouwen, o.a. ondersteuning van kleinschalige verwerkers (bv. mobiele zagerijen) die om kunnen met kleinere volumes en diverse fracties.
- Duurzaam **gebruik**
 - KUL3 **benoemd de stijgende vraag** naar hout als **hernieuwbare koolstofbron** door flexibele industrieën (chemie, bouwsector).
 - KUL3 benadrukt het belang van het **beter gebruik** van hout, gebruik maken van cascadering. Gebruik voor energie enkel indien er geen andere oplossing is.

Zwaktes

- Duurzame **productie**
 - OM bemerkt dat productiehout in Vlaanderen **moeilijk gewaardeerd** wordt door **inwoners**, het kappen van bos of bomen ligt **gevoelig** en heeft sterke communicatie nodig om het **maatschappelijk draagvlak** te vergroten vb. vermelden voor wat het geoogste hout gebruikt zal worden. Good practices zullen nodig zijn om vertrouwen te winnen. INBO2 beaamt dit spanningsveld.
 - BB1 verwijst naar de nood voor **een statuut (tijdelijke) natuur** in agrarisch gebied. We zien vandaag immers dat er heel wat koudwatervrees bestaat voor het planten van bomen, hagen en houtkanten omdat dit er op wat langere termijn kan voor zorgen dat er beperkingen komen inzake landbouw of andere activiteiten. Een duidelijk statuut van (tijdelijke) natuur in agrarisch gebied dat garandeert dat dit niet onder de Natuur- of habitatregulering komt, kan daar een oplossing voor bieden.
 - Bos+ benadrukt de nood voor betere **monitoring van houtstromen**. INBO2 bevestigt dat er maar heel weinig zicht is op wat er met geoogst hout gebeurt. Er is een zeer grote informele markt aan brandhout (geen C-opslag). We kunnen een voorbeeld nemen aan de transparantie van de houtverwerking zoals deze in Nederland gebeurt.
- Duurzaam **gebruik**
 - BB1 bemerkt dat bepaalde nuttige stromen van bv. **houtsnippen** vandaag nog maar moeilijk gebruikt kunnen worden in **landbouw** omdat dit als **afval** en niet als grondstof gezien wordt. Voor elke stroom dient er een aparte grondstofverklaring te komen en

dat schrikt af. Er zou aan een structurele oplossing moeten gewerkt worden, waarbij deze stromen in functie van circulariteit optimaal kunnen worden gebruikt.

- Gebruik van houtsnippers biedt ook koppelkansen met gezondheid. De aangekondigde Vlaamse Finse piste die alle Vlaamse provincies verbindt, biedt daarbij alvast een opportuniteit.
- INBO2 bemerkt dat hout gebruiken voor **energie** een **veel minder efficiënte** vorm van **C-opslag** is dan het als materiaal te gebruiken.
- Bos+ bemerkt dat er nood is aan duurzame **toepassingen** voor de **minst waardevolle houtfracties** om verbranding te vermijden.
- KUL3 ziet vooral nood aan **optimalisatie** van **gebruik** zodat de houtproductie terug een duidelijke **meerwaarde** krijgt.

Uitvoerders/doelgroep

- Breed publiek
- **Maakindustrie**, houtverwerkende industrie
- KUL3 vermeld dat er eerst een **idee** moet zijn van de **toekomstige productie** zodat er **garantie** is voor verdere ontwikkeling aan **nieuwe markten**

Instrumenten

- INBO2 zegt dat **nulmeting** nodig zal zijn om zicht te krijgen op wat er met ons hout gebeurt en om het traject te evalueren (voorbeeld nemen aan Nederland). Daarnaast ook het **houtgebruik in kaart** brengen.
- LV Vlaanderen vermeldt het kader van het GLB waarbinnen mogelijks steun is voor **agroforestry**.
- OM vraagt zich af of het kappen van **infrastructuurgroen** ook gezien zal worden als productiehout.

5.1.2.3 Meer bos programma

Sterktes

- INBO2 beklemtoont dat op middellange termijn bosuitbreiding de **belangrijkste maatregel** is voor LULUCF aangezien de C-opslag in bos dubbel zo groot is als enig ander land gebruik. BB1 waarschuwt ervoor dat dit nog maar eens uitgaat van een kokerbenadering, waarin één bepaald aspect wordt genomen om beleid te voeren. LULUCF en C-opslag staan niet alleen, er zijn nog veel andere uitdagingen. Zo is bijvoorbeeld de productie van voedsel evengoed van strategisch belang en hebben landbouwbodems hun waarde, ook al is er minder C-opbouw dan bij bos.
- Er werden veel **koppelkansen** benoemd bij bosuitbreiding. Bos+ vermeldde de winsten voor biodiversiteit, gezondheid en klimaatbestendigheid; het behalen van de hoge ambities in het kader van de Natuurherstelwet. BB1 geeft opnieuw aan dat er integraal moet worden gekeken en dat een afweging van alle maatschappelijke belangen essentieel is. Bv. voor bosuitbreiding wordt nu zeer vaak gekeken naar percelen met agrarische bestemming, waardoor de gronddruk daar stijgt.
- Er werden ook voorstellen gedaan **waar** deze bosuitbreiding best **plaatsvindt**:
 - OM vermeldt '**inklappende landbouwgronden**', slechte landbouwgronden gaan omzetten naar bos, verandering van verdienmodellen waar bestaande modellen niet meer kunnen. In te zetten met een grote empathie naar landbouw. BB1 geeft aan dat er vandaag reeds veel gronddruk is en dat vele mensen en stakeholders vooral willen beslissen over de landbouwers in plaats van met de landbouwers. Hij geeft aan dat landbouwers steeds bereid zijn na te denken over nieuwe landbouwverdienmodellen,

- Om **vertuining en verpaarding** tegen te gaan
- **Voorkooprecht** voor bos
- Potentiële bosuitbreiding ifv verdienmodellen landbouw (zie Studie Boerenland)

- OM benoemt dat het **historische** idee van het bocagelandschap met graslanden in **contrast** staat met bosuitbreiding.
- **Concurrentie om land**
 - BB1 benoemt dat onoordeelkundige aanplanten (bv. snippers) kan zorgen voor extra druk op en in het agrarisch gebied en op termijn kan leiden tot **teeltbeperkingen (vb. Mestgebruik)** voor landbouwers.
 - BB1 benadrukt de nood aan het geven van een **geëigende bestemming** aan de beboste gebieden zodat deze ook tellen bij de ruimte-boekhouding.
 - Bos+ benadrukt de directe link met **bosbeschermingsmaatregelen**: hoe meer bos we verliezen en moeten **compenseren**, hoe groter de concurrentie voor gronden

- OM is van mening dat de hogere **overheden** hier de **lead** moet nemen en de lokale besturen moet ontzorgen omdat extra bos vaak op weerstand stoot.

- Veen heeft veel **koppelkansen**
 - **Unieke ecosystemen**, Vlaanderen heeft een grote **verantwoordelijkheid** in het beschermen ervan
 - Veengebieden zijn levensgrote **sponzen** die miljoenen **water** kunnen **bergen**
 - **Investeren**, geen kost. VITO berekende onlangs voor de Demerbroeken dat deze investering een **jaarlijks rendement** heeft van **8 procent**, door de beveiliging tegen overstromingen, extra jobs, CO2-opslag en vermeden ziektekosten.
- Beschermen van venige bodems is een **heel belangrijke LUUCF-maatregel**
 - **Permanent nathouden** van de nog resterende veenlichamen. BB1 geeft aan dat er nood is aan een duidelijk kader waarbij alle maatschappelijke belangen tegen elkaar worden afgewogen. Dat geldt ook voor de maatregelen rond aangepast landgebruik met verbod op drainage. Dit is opnieuw een maatregel die vanuit een verkokerde visie rond één aspect naar voor wordt geschoven.
 - **Aangepast landgebruik** met verbod op drainage
 - Dringend een **beleid** uitwerken dat **maatregelen** kan opleggen en bijbehorende **financiering** voorziet met de Europese implementatie van de 30% Protected Area target en Natuurherstelwet als blauwdruk. Bakens uitzetten en geleverde inspanningen versnellen zoals de lopende projecten betreffende vernatting van veen.

Zwaktes

- pagina 23 van 56

- ## Instrumenten

- pagina 24 van 56

- KUL3 mist nog het opnemen van **substitutie effect en gebruik van hout**. Dit zou kunnen via een **reorganiseren (en in kaart brengen)** van huidige houtstromen.

- OM mist een helder **eenduidig narratief over sectoren en landgebruik dat toepasbaar is op het terrein**. Hij stelt voor om alle bestaande platformen (klimaatportaal, groenblauwpeil, DOV,) te integreren tot een gebruikersplatform met verhaal naar de koolstof, ondergrond, water, bodem, ondergrond
- Om inzetten op **natte natuur in stedelijke omgevingen**. Door in te zetten op sponssteden - zoals uitgewerkt in de nieuwe Green deal 'klimaatbestendige omgeving' - kan Vlaanderen ervoor zorgen dat de Vlaamse steden en gemeenten beter bestand zijn tegen toekomstige klimaatgrillen (hitte, overstromingen,). Het WetlandsCities project uitgewerkt door Natuurpunt kan hiervoor als inspiratie en basis dienen, evenals het 'Blue Recovery Plan' in Groot-Britannië.

- BB1 zou **alle actieve landbouwers** targetten, geen verschil tussen kleine en grote landbouwers nodig.

Te behouden maatregelen van GLB

- KUL2 benadrukt om zeker de maatregelen rond **groenbedekkers** te behouden. Hoe meer koolstof input, hoe beter. Niet kerende bodembewerking behouden in het kader van erosie maar blijkt weinig te doen voor koolstof.
- Natuurpunt benadrukt de waarde van een **bodempaspoort** om relevante meetgegevens te verzamelen per landbouwperceel om zoals Vlaamse **bodembarometer** te werken voor zowel overheid als landbouwer. Tool om effectiviteit van het bodembeleid te meten, bodemverbeterende landbouwpraktijken te belonen en uitputting te ontraden. Hiervoor zou in de toekomst een systeem moeten opgezet worden waarbij het bodempaspoort als randvoorwaarde gekoppeld worden aan de rechtstreekse inkomenssteun voor landbouwers. De effectiviteit van het Vlaamse erosiebeleid wordt met veel ruis gemeten, omdat ze gebaseerd is op vrijblijvende en niet gecontroleerde informatie uit de jaarlijkse landbouwaangifte.
- Natuurpunt raad aan om deze monitoring te koppelen met **duidelijke doelstellingen** om het gehalte organische koolstof in alle landbouwbodem te verhogen (analogie van het internationale '4 per 1000-initiatief' in Frankrijk).
- Natuurpunt vraagt om het bodempaspoort te linken met **advies op maat** van de landbouwer en de omgeving. Zodat er een makkelijkere link is met **concrete acties** om dit gehalte te vergroten in functie van de nood (het tekort) en het potentieel (obv type bodem, etc).
- BB1 geeft aan dat het bodempaspoort en de data erin eigendom zijn van de landbouwer. Er is een duidelijke belofte van de overheid dat dit ook altijd het geval zal zijn. Het is opvallend dat allerhande organisaties (die zelf hun bodemdata niet delen) hier pleiten voor een verplichting van het paspoort en voor vrijgave van de data. Dergelijke pleidooien komen de rechtszekerheid niet ten goede.

Nieuwe maatregelen voor GLB

- BB1 vraagt om **nieuwe landbouwverdienmodellen** die bv. rond **eetbare landschappen** werken, te ondersteunen. Er is hierbij nood aan duidelijke statuten die de koudwatervrees van landbouwers kan wegnemen vb **statuut (tijdelijke) natuur in agrarisch gebied**. KUL1 brengt hiertegen in dat als het gaat om **koolstofopslag** je de natuur wel degelijk moet behouden om het doel te bereiken dus dan zou je op termijn alsnog die tijdelijke natuur willen **beschermen op lange termijn**. BB1 geeft aan dat dit er net voor zorgt dat er niet wordt op ingegaan. Je bent op termijn veel beter met iets dat er is (ook al is het tijdelijk), dan met het feit dat er niets is. KUL2 brengt hiertegen in dat het beter is om **volledig in te zetten op productie**.
- BB1 vraagt voor **fiscale en financiële ondersteuning** van door landbouw geleverde ecosysteemdiensten. **Stimulerende** maatregelen ipv bestraffende.
- BB1 vraagt om mogelijkheden voor **boerderijcompost**, biochar en substraten of Renure. Zorgen voor derogatie. **Houtsnippers** als grondstofstroom eerder dan afvalstroom. INBO1 vraagt zich af wat de impact is van het onderwerken van **houtsnippers** op mestwetgeving/stikstofverliezen. Momenteel wordt in de mestwetgeving en rekening gehouden met stalmest.
- Natuurpunt wil dat de link gelegd wordt met het **erosiebeleid**. Het verplichte luik uit het erosiebeleid (ingekanteld in randvoorwaarden GLB) eveneens toe passen op de categorie

‘oranje percelen’ (erosiegevoelig), momenteel zijn die enkel op rode en paarse percelen. De impact is nog maar laag vanwege de kleine oppervlakte van paars en rode gebieden samen, kwantitatief en cumulatief gezien is de totale land-degradatie (bodemverlies, fosfor uitspoeling ed) via oranje percelen groter. BB1 geeft aan dat hierdoor budgetten over veel meer percelen zullen moeten worden verdeeld, waardoor er nog minder appetijt zal zijn om in te stappen. Bovendien is het binnen het streven van de VR naar administratieve vereenvoudiging en het afbouwen van regels en verplichtingen ook niet meteen opportuun om nieuwe verplichtingen te voorzien.

- MI ligt de nadruk op het terugdringen van kunstmestgebruik vanwege de energie intensieve productie ervan (Eén van de allergrootste industriële bijdragers naast de cement en staalindustrie). Door bemesting, ploegen en pesticide te stoppen gaat de emissie van broeikasgassen van het landgebruik verminderen denk maar aan omvorming van gangbare landbouw naar bio.
- BB1 repliceert hierop dat bio al een ganze tijd ingeburgerd is, maar dat het aantal mensen dat wenst in te stappen, beperkt blijft. Inzake kunstmest wijst hij op het belang van Renure, dat gemaakt wordt van stalmest, uitgaat van circulariteit en ervoor kan zorgen dat veel minder kunstmest zal moeten worden gebruikt.

5.2.3 GLB – Grasland

Sterktes

- KUL2 benadrukt dat koolstofopslag in grasland enkel nuttig is als het om permanent grasland gaat dat niet gescheurd zal worden. Het blijvend karakter van grasland is essentieel. INBO1 bevestigt om in te zetten op herstel van permanent grasland ipv grasland dat 5 jaar blijft.
- Natuurpunt vindt van 5 % naar 3 % een stap in goede richting.
- MI vraagt aandacht voor het verschil in koolstofopslag tussen graslanden. “Tijdelijk grasland” (= doorgaans een akkerbouw van gras, met omzeggens geen C-stockage), “op papier blijvend grasland” (met zware bemesting, pesticidengebruik enz.) en “echt” blijvend grasland (wat uitstekend scoort). Onder “echt” permanent grasland wordt evenveel koolstof gestockeerd als bij bosuitbreiding.

Zwaktes

- Geen acties met tijdelijkheid en vrijblijvend karakter als het gaat om koolstofopslag.
- KUL2 waarschuwt dat graslandopslag niet los gezien kan worden van rundvee en dus uiteindelijk zal leiden tot een CO2 uitstoot. INBO1 benoemt naast productiemogelijkheden op grasland ook de andere bijdragen zoals waterberging, beleevingswaarde en biodiversiteit. Natuurpunt bemerkt dat er een verschil is tussen melkvee en vleesvee op deze graslanden. Melkveehouders zullen sneller hun grasland scheuren voor om te zetten naar mais. SEbenadrukt dat er in de toekomst vlees gegeten zal blijven worden en dat hier dan ook best een rendabel verdienmodel voor blijft bestaan. SALV benoemt het terug creëren van een leefbaar generiek verdienmodel voor vleesveehouders als een essentiële hefboom waar

koppelkansen te vinden zijn met milieu en biodiversiteitsdoelen vb.cumulatieve topups.

- BB1 is bezorgd dat graslanden inzetten voor natuur niet een sluitend verdienmodel is voor boeren vanwege de beperkingen rond bemesting en bewerking. De verplichtingen die men oplegt komen met consequenties en die zorgen voor zeer veel ongenoegen. Momenteel is dit enkel economisch rendabel vanwege subsidies. Hij wijst er op dat bv. beheer van graslanden in functie van natuur ook alleen maar kan omwille van hoge subsidies.
- INBO1 vindt het doel van 2000 ha grasland (5jaar) veel te laag.

Nieuwe maatregelen voor het GLB

- BB1 vermeldt dat landbouwers steeds open staan voor het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen. Ze merken dat er meer belangstelling is van jonge landbouwers maar dat ze vaak worden tegengehouden door hindernissen zoals het gebrek aan inkomenszekerheid en een volatiele markt. In gesprekken zoals deze komt ook steeds naar voor dat stakeholders buiten de landbouw sterk gericht zijn op het creëren van nieuwe hindernissen en risico's, maar nauwelijks of niet bezig zijn met het aanbrengen van reële oplossingen die uitgaan van een economisch rendabel verdienmodel.
- Natuurpunt bemerkt dat er meer vertrouwen is in het individuele referentieareaal dan in de collectieve verantwoordelijkheid die geldt voor het behoud van blijvend grasland.
- INBO1 benoemt de natuurherstelwet die degelijk handvaten geeft voor het herstel blijvend grasland (valleigebieden, weidevogels, venige bodems). Maar dit moet nog worden verwerkt in GLB. BB1 geeft aan dat elke lidstaat kan kiezen hoe de NHW zal worden ingevuld en dat nieuwe verplichtingen (ook binnen GLB) er kunnen toe leiden dat er geen middelen meer worden voorzien om zaken te realiseren.
- MI vertelt dat er reeds een grondverwerving is in een samenwerking van natuurpunt & ANB. Die focust nog vooral op bebossing, dit zou ook voor grasland kunnen maar budget is hier het knelpunt.
- MI stelt voor een extra actie toe te voegen "Actie 5: herstel van grasland uit akkers ifv het natuurbeleid". BB1 wijst er op dat er vandaag al veel gronddruk is op landbouw en dat dergelijke maatregelen dit alleen nog maar versterken. Bovendien is enkel richten op natuurbeleid ook erg eenzijdig/te eenzijdig.
- Er zijn meer graslanddoelen buiten de overstromingsgevoelige gebieden vb. Oostkustpolders met enkele duizenden hectare openstaande taakstelling (graslandherstel uit akkers). Indien hier voldoende budget zou voor zijn kan dit op vrijwillige basis tijdig hersteld worden. Indien het op zijn beloop gelaten wordt gaan er finaal met dwang dingen moeten opgelegd worden waardoor de boeren plotsklaps hun bedrijfsvoering moeten omgooien.

- KUL2 benadrukt dat agroforestry zal komen met een grotere landbouw oppervlakte vraag voor dezelfde productie. NP2bemerkt dat dit een vraagstuk van landsharing/sparing is dat te groot is om hier te bespreken. Voor hem is agroforestry een niche verdienmodel, hij is vooral fan van basis natuurkwaliteit in landbouw zoals met heggen.
- BB1 benadrukt de nood om met de boeren te praten ipv over de boeren.
- NP2 benoemt de verwarring rond de term carbonfarming, het lijkt alsof het enkel over landbouw gaat wat niet het geval is. Nog veel onduidelijkheid en we wachten nog op een kader van Europa. Natuurpunt is fan.
- BB1 waarschuwt voor een nieuwe markt van naturecredits die de voedselproductie en de landbeschikbaarheid onder druk zou kunnen zetten.

 Restoring agricultural ecosystems	
TARGET 6	
Coverage	All types of agricultural ecosystems (e.g. arable land, cropland, permanent crops, agro-forests) including those that are not agricultural habitats and habitats of species protected under the Nature Directives
Obligations and targets	Member States shall: Ensure biodiversity in agricultural ecosystems Put in place measures to achieve an increasing trend at national level of at least two of the three following indicators for agricultural ecosystems and sub-factory levels are reached: ☐ Landscape diversity index ☐ Share of organic carbon in mineral arable soils ☐ Share of agricultural land with high-diversity herbicide-sensitive Put in place measures to achieve a measured increase in common farmland bird index at national level (defined in September 2021 at 1500) ☐ For member States with historically more depleted populations of farmland birds the targets are: 110 for 2030, 120 for 2040 and 120 by 2050 ☐ For member States with historically less depleted populations of farmland birds the targets are: 105 for 2030, 120 by 2040 and 120 by 2050 Put in place measures to restore legume swards in agricultural use constituting shared pastures as ☐ 30% of such areas by 2030 (of which at least quarter is rewilded) ☐ 40% of such areas by 2040 (of which at least third is rewilded) ☐ 50% of such areas by 2050 (of which at least third is rewilded)
Actions	Member States shall progressively implement the restoration measures that have been identified in their National Recovery Plan
Regulation Articles	Article 11, Annex IV V

Zwaktes

- Implementatiegraad van het erosiebeleid verhogen en oplossingen

- DOMG benoemt dat erosiebestrijding en verhoging van koolstof in de bodem hand in hand gaan.
- KUL2 benoemt dat er zeer efficiënte maatregelen zijn om erosie tegen te gaan namelijk (niet-kerende bodembewerking) en dat deze gepaard moeten gaan met een meer stringente regelgeving. Op teelten met ruggen na is erbij de meeste teelten vrijwel geen opbrengstderving bij het implementeren van niet-kerende bodembewerking. BB1 beaamt dat het belangrijk is te prioriteren om de landbouwers niet te overladen. Hij geeft ook aan dat uit onderzoek blijkt dat het resultaat ook veel genuanceerder is en onder andere afhankelijk van grondsamenstelling, van nat of droog seizoen,...
- INBO1 vindt het vermijden van erosie deel van een 'goede landbouwpraktijk' die evidentie moet zijn voor elke landbouwer in erosiegevoelig gebied. Een mogelijke oplossing is een inspanningsverbintenis tussen landbouwers en overheid.
- Het belang van komende stroomgebiedsbeheerplannen zal groot zijn.

- LV Vlaanderen verwijst naar het kader van “vlies” voor peilbeheer in functie van vernatting.

- DOMG waarschuwt voor pollution swapping. Nattere bodems zorgt voor meer C, minder zuurstof maar ook meer denitrificatie en dus verlies van N2O (sterker broeikasgas dan CO2)
- INBO1 waarschuwt dat het plaatsen van stuwen erg duur kan zijn en zou inzetten op verondiepen van diep uitgegraven grachten en buisdrainage.
- INBO1 stelt voor dat te natte gronden omgevormd worden tot permanent grasland om zo de trend van de laatste 50-60 jaar terug te draaien (142.00ha natte natuur verdween door drainage voor landbouw).
- BB1 benadrukt om iedereen hier als evenwaardige partner te beschouwen en de gevolgen op ketenniveau te bekijken. Overleg is nodig om te kijken op welke manier dit kan leiden tot winstkansen voor iedereen. Goede afspraken en draagkracht zal nodig zijn. Hij stelt vast dat iedereen veel meningen heeft over landbouwers, maar niet met de landbouwers spreekt. Tegelijkertijd stelt hij vast dat oa vanuit natuur steeds over vernatting wordt gesproken, maar dat we tegelijkertijd ook veel geld blijven investeren in biotopen die door klimaatverandering hier nauwelijks houdbaar zijn.
- KUL2 benadrukt dat peilbeheer de overstromingsgevoeligheid van een gebied zal verhogen, vernatting van gebieden gaat u niet beter beschermen, afsluitbare stuwen op gebieden die nat mogen worden zijn wel nuttig. INBO1 brengt de nuance dat deze uitspraak enkel geldt op benedenstroomse gebieden. Hoger op water vasthouden door vernatting gaat weldegelijk beschermen tegen overstromingen. NP2roept op om nature base solutions niet te reduceren en BB1 bevestigt dat de boerenbond bio-based solutions op volgt en wil inzetten op koppelkansen.

5.3.1 Stakeholders

Reset is een netwerk van organisaties die werken aan een eerlijke transitie in Vlaanderen. REhaar kennis rond LULUCF is zeer beperkt. Haar expertise omvat klimaatadaptatie, ruimtelijke ordening en sociale rechtsvaardigheid.

Beleidsmedewerker bij natuurbuurt die op de hoogte is van het globale kader van LULUCF.

Onderzoeker bij HOGENT en KULeuven. Doet onderzoek naar bouwshift en verharding. Hij heeft rond LULUCF al wat documenten van het departement Omgeving gelezen en de webinar bijgewoond.

Zijn expertise ligt bij het waterbeleid maar bij minaraad volgen ze het LULUCF-beleid op.

Boerenbond (BB1):

UHasselt (UG3):

Studiebureau Omgeving (OM):

SALV (SE):

5.3.2 Terugdringen toenemend ruimtebeslag (bouwshift)

- BB1 benadrukt dat in BRV staat dat het netto ruimtebeslag met 0 mag toenemen. Dat is iets anders dan wat soms wordt gezegd, nl dat er geen nieuwe ontwikkeling of nieuw ruimtebeslag kan zijn. Dat kan wel als er elders wordt gecompenseerd. Hij wijst er ook op dat het hier om een strategische doelstelling gaat. Dus een globale doelstelling die als dusdanig moet gemonitord worden. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat dit op projectniveau wordt bekeken.
- MI benadrukt dat verharding samen komt met vergraving van de toplaag en aangezien de koolstof in de toplaag van de bodem aanwezig is, dus lijkt het verschil tussen vergraving en verharding niet groot.
- NP1 bemerkt dat verdroging ook effect heeft op de koolstofvoorraad in de bodem.

- BB1 benoemt dat de aanpassing van de planschaderegeling heeft gezorgd voor meer draagvlak door de vergoeding (zie WORG die quasi probleemloos zijn goedgekeurd).
- OM brengt hiertegen in dat WORGs een specifiek scenario zijn waar mensen graag van hun grond af willen. NP1 vult aan dat WORGs slechts een zeer klein deel zijn van de signaalgebieden (12.000ha) en dat er nood is aan meerdere fases.
- OM bemerkt dat sinds de nieuwe planschaderegeling **lokale besturen weigerachtig zijn** om harde naar zachte bestemmingen om te vormen **vanwege de hoge kost en de onzekerheid** (op voorhand de kost en baten berekenen is niet mogelijk door de landcommissie). NP1 bevestigt dat **de hoge eigenaarsvergoeding contra-productief werkt en net zorgt dat lokale besturen afhaken eerder dan draagvlak creatie**. NP1 bevestigt de blackbox van het inschatten van de kosten en dat subsidies vaak te weinig blijken (vb. Dendermonde). BB1 geeft aan dat dit niet klopt. Lokale besturen kunnen we degelijk door de landcommissie in grootte-

- NP1 benoemt de vele uitzonderingen in planologische compensatie en dat binnen de bouwshiftfonds **de financiële solidariteit Vlaanderen-lokale besturen (in beginsel 50%) veel te laag is.**

- NP1 raadt aan om “back to basics” te gaan hier omdat decretaal al goed zat. Een aanpak met ruimtelijke ordening met duidelijke visie, missie en ambitie (BRV goedkeuren), vertaling naar planning (GRUPs), vergunningenbeleid op basis van planning, en uiteindelijke handhaving. BB1 bevestigt de **kracht van het drieluik (Plannen/vergunningen/handhaven)** en dat de strategische visie nog altijd heel relevant is. Het is wachten op minstens één beleidskader om dit toepasbaar te maken. Volgens hem is er nood aan een juridisch kader om het afdwingbaar te maken.
- NP1 vraagt om de **natuurherstelwet aan te grijpen voor het uitrollen van stedelijke natuur**. Hij nodigt uit om natuur als oplossing te zien ipv als probleem.
- KUL5 benoemt de koppeling van de bouwshift in het VEPK als nodige actie.
- De bouwshift concretiseren op tijdslijn van koolstofreductie is een interessante kans.
- KUL5 benoemt enkele sterke maatregelen van het BRV: de stolp en de bescherming van zonevreemde bossen. Volgens hem is het **nodig om de verschuivingen in bestemming en beheer te gaan waarmaken en durven bespreken**. BB1 geeft aan dat het BRV veel ruimer is dan de genoemde elementen en dat net die evenwichten belangrijk zijn. Dat er bv. voor landbouw instaat dat er voldoende areaal moet zijn, is minstens even relevant.

- NP1 wil vooral weg bewegen van het huidige uitzonderings- en afwijkingsbeleid die zorgen dat we de vooropgestelde ambities niet waarmaken. OM bevestigt dat de beleidsplanning een uitholling is geworden waar **te veel achterpoortjes zijn, er is nood aan duidelijkheid en striktheid.**
- KUL5 is bezorgd hoe er vanuit ruimtelijke planning kan meegestapt worden in het klimaatbeleid als Vlaanderen na 28 jaar nog steeds geen nieuw beleidsplan heeft. Momenteel zijn het uitgeholde teksten terwijl er nood is aan incremenderende beleidsmaatregelen die het verschil maken op het terrein.
- BB1 benoemt dat ruimtebeslag een theoretisch model is met te weinig nuance voor realiteit en diversificatie (tussen parken en gebouwen). Dit wordt vooral belangrijk als je naar zonevreemde functiewijzigingen gaat kijken (vb. dat landbouwgronden aansluitend aan een landbouwzetel ineens binnen ruimtebeslag vallen na functiewijziging). Maar evengoed kan je de vraag stellen waarom bv. het nieuwe park op de Oosterweel toch volledig onder ruimtebeslag zal vallen. BB1 merkt op dat het structuurplan ondertussen is verouderd en dat er bepaalde woonreservegebieden onder stomp momenteel wel onder ontwikkeling zijn. Er is gewoon nood aan geactualiseerde visies die rekening houden met de huidige uitdagingen en context.
- NP1 **mist in de strategische doelstellingen van het BRV een link met LULUCF:** 20% ontharden in zachte bestemmingen; verhardingsneutraliteit in harde bestemmingen.
- SE vermeld het tekort aan slagkracht om zonevreemd gebruik (met impact op ruimtebeslag in) agrarisch gebied in te perken. (Regulering, instrumenten, handhaving)
- SE merkt een tekort aan instrumenten en middelen ten behoeve van ontkruiding en inbreiding.
- RE benoemt dat er voor de woningtellingen bijna uitsluitend gekeken wordt naar het nieuwbouw/bijkomende woningen, het Vlaamse huurders platvorm wordt niet meegenomen.

- RE bemerkt dat de huidige opzet van het BRV zorgt voor geldherverdeling richting hogere inkomens, belonen speculatie, en voorkomen ambitieuze uitvoering.
- OM merkt op dat overheden ingaan tegen het eigen beleidsplan omdat het juridisch niet meer bindend is.

- OM benoemt **ontwikkelaars en sociale woningmaatschappijen als grote spelers**.
- KUL5 vermeldt de “landbouwsector als landbeheerder”.
- NP1 benadrukt de lokale besturen. Er is nood aan een “Vlaamse Overheid Goedkeuring BRV” met duidelijke ambitie en doelstellingen; uitrol aanbevelingen; en een eindrapport Taskforce Bouwshift.
- Vlaanderen als voorbeeld, al hun projecten zouden state of the art moeten zijn.

- BB1 waarschuwt voor provinciale beleidsplanning die door vaagheid zorgt voor ongerustheid en verlies van draagvlak. Het is vaak niet duidelijk wat het voor hen kan betekenen.
- OM is voorstander **van concrete doelstellingen voor gemeentes** zodat ze deze in hun beleidsplannen kunnen opnemen. Er zit een **grote kans in het bekijken van de open ruimte en het invoeren van koolstofberekeningen**. Momenteel mist een vertaling van **beleidsplannen naar impact op koolstof doordat het te ver van hun bed lijkt**.
- NP1 benadrukt de nood voor **Vlaamse overheid die de lead neemt en een duidelijk kader geeft** zodat gemeentes en provincies zich sterker voelen en zich kunnen schuilen achter Vlaamse ambities. Nu zit je met bepaalde provincies of gemeentes die ambitieus zijn maar als ze falen alleen staan omdat het niet de norm is.

- MI twijfelt of het wel verstandig is om te rekenen op het BRV (aangezien er al 28 jaar geen is). Misschien is er **nood aan een nieuw instrument?**
- OM ziet een **kans om bodem en water sturend te maken in het BRV.**
- De verbinding tussen ruimtelijke planning en klimaatbeleid zit voor hem in het beleid voor bodem.
- SE ziet de rol van het BRV in het binden van ruimtelijke richtsnoeren om ongewenste effecten van realisatie LULUCF-doelen tegen te gaan zoals compenserende snipperbossen in agrarisch hoogkwalitatief gebied (verkeerde bestemming).
- BB1 benadrukt het belang van planschade regeling voor lulucf en geeft aan dat bv. in de 10 kernkwaliteiten die beschreven staan in BRV klimaatdoelstellingen (en dus ook LULUCF) wel degelijk zijn meegenomen.

- BB1 geeft aan dat er net een aanpassing is geweest van de MER waarbij de nadruk veel meer op scoping komt te liggen. Het kan niet de bedoeling zijn dat de MER opnieuw verzwaard wordt. Hij geeft aan dat LULUCF een strategische doelstelling is en dat oa een recente uitspraak van de RvVB bevestigt dat dit geen doorvertaling mag krijgen op individueel vergunningenniveau. Hij benadrukt **dat strategische doelstellingen gaan doorvoeren op individuele projecten en vergunningen gaat zorgen dat we vastlopen**. Ombrengt hier tegenin

dat als we de strategische doelen willen bereiken we die ook in realiteit gaan moeten doorvoeren (op perceel niveau).

- KUL5 vraagt zich af of er reeds gewerkt wordt met de beoordelingsfactor ruimtebeslag in Vlaanderen zoals in de Europese richtlijn is meegegeven. Je zal dit moeten inpassen in 1 van de bestaande beoordelingsfactoren van de MER (bodem, landschap,).
- OM suggereert om **vroeger in het proces naar koolstof te kijken**. MER is één van de laatste stappen, koolstofbewust ontwerpen zou meer impact kunnen hebben. MI bevestigt dat hij MER als toetsingsinstrument niet ideaal vindt. Hij stelt voor om het in het ontwerpproces te betrekken bv. bij de INFRA-totem. Zo kan LULUCF worden meegenomen in het alternatieven onderzoek. MER is een duur instrument.
- MI haalt het **voorbeeld van Schotland** aan waar ze veel meer groene infrastructuur aanleggen dan grijze omdat het beton zwaar doorweegt in het alternatieven onderzoek en er dus vaak voor nature based solutions wordt gekozen, zo is er een globale beweging in de juiste richting.

Hoe kan je koolstofbewust ontwerpen stimuleren

- OM stelt voor een **visuele aanduiding te maken van de aanwezigheid van koolstof op DOV**. Het moet voor ontwerpers duidelijk zijn wat het effect is van hun scenario's op koolstof. Ook in rekening nemen dat water en uitdroging van gronden een effect zal hebben op koolstof.
- OM **waarschuwt voor een extreem verhaal zoals bij stikstof** waarbij er zelfs bij het aanleggen van parken berekeningen gaan moeten gedaan worden vanwege vergravingen.
- OM verwijst naar de hemelwaterverordening die heel sterk is maar die door verschillende interpretaties (provincie, gemeente, fluvius,..) zorgt voor veel verwarring en onduidelijkheid. Bij de uitvoering komen alle problemen pas naar boven. We zien hier dat de hemelverordening is opgesteld door architecten en niet door landschapsarchitecten waardoor er technische fouten in staan.
- OM benadrukt dat het zal vragen om een heel andere manier van ontwerpen. Hij stelt voor om **proefprojecten op te zetten bij grote ontwikkelaars** en om ontwerpers onder de arm te nemen. Door in praktijk te gaan testen gaan we veel kunnen bijleren.

De huidige drempelwaarden (UGent) zijn laag en omvatten zeer veel infrastructuurprojecten, is dit gewenst?

- OM maakt zich zorgen dat afgravingen voor de hemelwaterverordening een knelpunt zullen vormen. Het gaat voor nog meer schaarste zorgen in ruimte.
- BB1 is bezorgd dat dit zal zorgen voor nog meer MERs en extra passende beoordelingen voor de landbouwsector. Hij vraagt om die **drempelwaarden ook aan socio-economische impact af te toetsen voor deze in te voeren.**

5.3.4 Klimaatadaptatiebeleid

Doel: toename van de groenblauwe infrastructuur binnen ruimtebeslag

Sterktes

- MI vond de **zeer concrete doelen en extra middelen voor lokale besturen zeer sterk** aan het LEKP.
- NP1 vond het een **hefboom om de ambities van de natuurherstelwet** uit te rollen. Hij benadrukt dat groen-blauw net de oplossing is en niet het probleem.

Zwaktes

- Uitvoerders/doelgroep

- Het Vlaams Klimaatadaptatieplan wordt momenteel geëvalueerd, hoe kan het volgende plan het thema koolstofopslag beter omvatten.

- Hoe kunnen we lokale besturen meer inspireren en incentives geven om het thema koolstofopslag meer op te nemen? Bijv. LEKP, groennormen (3/30/300), ...

- BB1 vindt dat het LEKP werkt op dat vlak. Het is niet-bindend, maar gekoppeld aan trekkingsrechten en rapportering met de beschikbare middelen. Eenvoudige doelstellingen die ervoor gezorgd hebben dat mensen aan de slag zijn gegaan. Nu is het tijd om te herevalueren, focus op kwaliteit niet te vergeten en dit alles te plaatsen in het netto geheel. **OMbevestigt dat het LEKP-omvorming gerealiseerd heeft bij het denken in besturen** maar hij merkt op dat dit nu erg bij de milieudienst terecht komt en dat het te sectoraal wordt aangepakt.
- RE vraagt om de sociale impact en voordelen van koolstof en klimaatimpact tastbaardere te maken. Iemand anders bevestigt dat koolstofopslag niet makkelijk "verkoopbaar" is en dat er beter kan gefocust worden op de concrete voordelen voor de mensen. BB1 herhaalt dat **we een manier nodig hebben om koolstof vertaalbaar en voorstelbaar te maken**.
- BB1 benoemt de 10 kernkwaliteiten van het BRV waar integratie plaatsvindt van de verschillende onderdelen, hij zou hier mee aan de slag gaan?

Zwaktes

Uitvoerders/doelgroep

Hoe kunnen we private eigenaars stimuleren om zelf meer in te zetten op koolstofopslag in hun tuinen, grasland (vb. paardenweiden)

5.3.6 Check of de doelen volbracht zijn?

- OM mist nog **concretisatie**: wat is het koolstofverlies jaarlijks? Hoe kan dit duidelijk worden? Op welke gronden moeten we inzetten? Is het doel incrementeel? Welke gebieden hebben minder impact op koolstof? Informatie moet beter en duidelijker beschikbaar worden zodat dit voor lokale besturen tastbaar wordt en het duidelijk is waar de focus op moet liggen en vanaf wanneer je impact hebt. Hoe kunnen we als studiebureau (Omgeving) een idee krijgen van deze **prioriteiten**? Op welke type landgebruiken zit dit? Wat zijn de grote werven?
- OM stelt de vraag **of ruimtebeslag belangrijk is voor LULUCF. Vraag voor prioritering.**
- NP1 mist de link tussen LULUCF en strategische doelstellingen BRV (20% ontharden in zachte bestemmingen; verhardingsneutraliteit in harde bestemmingen).
- BB1 mist de koppeling van verminderen ruimtebeslag aan zonevreemde functiewijzigingen. Daarnaast stelt hij voor de term ruimtebeslag op te splitsen.
- BB1 wil het verder trekken dan enkel acties, voor hem is **de vraag hoe ga je mensen overtuigen, er zal een sterk narratief nodig zijn en nudgende initiatieven.**
- MI vraagt zich af of het programma grond+zaken of andere soortgelijke programma's, ook in de bebouwde ruimte sterker kunnen gaan werken.
- MI mist het form in open ruimte om de interactie en koppeling te doen. Misschien is LULUCF niet het belangrijkste voor openruimte maar je alles gaat integreren dan kom je bij dezelfde aandachtspunten uit.
- SE wil zoeken naar nieuwe oplossingen die ontkruimeling verbinden met inbreiding.
- S benoemt dat er tot nu toe vaak gefocust wordt op "verandering" en niet op wat er naar iets anders verandert. Zo zijn ze momenteel bezig met een rapport te maken met LULUCF-prognoses op Vlaams niveau om te zien of we doelstellingen kunnen halen.

5.4 WERKSESSIE 4: JURIDISCHE ASPECTEN

5.4.1 Stakeholders

INBO (INBO3):

Natuur en bos onderzoekster en ruimtelijke planner

KENTER (KE)

MER-specialist bij een strategisch adviesbureau met veel ervaring met LULUCF. Vooral veel bezig met de rol van MER in de beoordeling van LULUCF.

Boerenbond (BB2)

Jurist bij boerenbond vooral geïnteresseerd hoe private eigenaars gestimuleerd kunnen worden.

Departement Omgeving (DOMG)

Teamverantwoordelijke juridische zaken, leek in LULUCF.

KULeuven (KUL4):

Doctoraatsonderzoeker bij faculteit rechten doet onderzoek naar de impact van natuurverplichtingen voor private eigenaars: "Rethinking property through environmental duties: towards a further integration of environmental, constitutional and property law?"

KULeuven (KUL1)

Jurist en doctoraatsstudent aan de faculteit rechten over waterbeheer en de rol van ons privaatrecht: "The property status of freshwater: sustainable water use in Belgium, France and the Netherlands"

UGent (UG2)

gebiedswerking. Vb De kleine Nete. MI bevestigt dat integratie nodig is voor uitvoering. Integratie duidelijk maken in voldoende concrete projecten van boven af zoals bv het Sigma programma dat veiligheid voor overstroming koppelt met natte natuur beheer.

5.4.2.3 Instrument kiezen

- DOMG benadrukt dat het **uiteindelijk gekozen instrument moet getest worden met proportionaliteitstoets** waarbij andere effecten van de genomen maatregelen bekeken worden en we testen of het instrument het gewenste effect heeft. BB1 bevestigt de nood om rekening te houden met socio-economische impact (landbouw/economie/industrie), het voldoende als maatschappelijk debat zien en goed afstemmen andere strategische doelstellingen. UG1 bevestigt de **nood voor een kostenbatenanalyse**. BB1 benadrukt dat dit niet hetzelfde is als de socio-economische impact mee in rekening brengen. Doorgaans kan je met MKBA's rijk rekenen of kan je in alle richtingen je gelijk bewijzen. Bijvoorbeeld alleen al door de terugverdientijd te verlengen of in te korten, kan je erg sturen..
- UG1 zou de focus willen verschuiven weg van vergunningen ("de kraan") meer naar een generieker beleid. **Vergunningen zijn passieve instrumenten, je wilt net gaan naar actieve instrumenten** vb. sociale woningen. BB1 merkt op dat het in onze gejuridiseerde maatschappij moeilijk gaat zijn niet met vergunningen te werken.
- KE benoemt **MER als een goede opportuniteit** om de nadruk te leggen op koolstof en ziet hierin een rol voor de beoordelen van LULUCF (zie verder meer detail). BB1 geeft aan dat wanneer dat relevant is dat nu al perfect kan meegenomen worden in de scoping van de MER, maar dat het een afweging met andere maatschappelijke belangen moet zijn.

5.4.2.4 Private vertaling/ No-debit rule op individueel niveau

- INBO vraagt zich af **hoe ook private personen en organisaties zich zullen engageren** voor deze doelstellingen, hoe kan je dit reguleren, stimuleren, afdwingen? BB2 is voorstander van vrijwillige stimulerende maatregelen. UG1 vindt de vraag “hoeveel geld spenderen we aan stimulering van private partijen” een ruimer debat.
- KUL4 vindt dat grond in **privaat eigendom een groot potentieel** heeft vanwege de kwantiteit ervan. Keuze tussen positieve of negatieve verplichtingen. De sociaaleconomische impact en juridische gevolgen bij het niet-naleven moet in rekening genomen worden, er moet voldoende tijd gegeven worden aan een privaat persoon om te conformeren aan deze wetgeving.
- BB1 wil private eigenaars juridische rechtszekerheid bieden door niet eerst iets te stimuleren dat daarna dan verplichten gemaakt wordt. KUL1 waarschuwt voor het risico van “dood door duizend sneden” en benadrukt de nood voor een sterke basis op kennis, goed regulatie en effectieve opvolging.
- UG2 vraagt zich af hoe we het overzicht gaan bijhouden indien we enkel op (nationaal/gewestelijk) niveau kijken en niet op projectbasis. MI bevestigt het belang om op en onder controle te hebben. Daar zal dit actieplan voor moeten zorgen. DOMG is het eens met de nood voor een geloofwaardig verhaal zodat je niet in gelijkaardige situatie komt als bij stikstof waarbij het bad ineens vol is. BB1 herhaalt nog eens dat het hier net om een strategische doelstelling gaat, die we net niet mogen bekijken op projectbasis. Hij herhaalt dat ook de RvVB dit recent heeft bevestigd door aan te geven dat LULUCF niet mag worden doorvertaald in individuele vergunningen.
- DOMG waarschuwt om **te vermijden dat op individueel vergunningsniveau de no debit-rule gaat spelen**. KE vraagt zich af hoe we dan wel omgaan met de bijdrage van individuele plannen/projecten aan 2030 LULUCF-doelstelling. SW zegt dat LULUCF een verordening is met

doelstellingen die op Vlaams niveau te realiseren zijn en stelt vragen bij het onderzoeken van Land use change bij individuele plannen en projecten. Hij benoemt het **juridisch risico op vergunbaarheid** indien de koolstofbalans in de LULUCF-sector negatief is. BB1 **waarschuwt voor goldplating in Vlaanderen** (meer gaan doen dan nodig is). Geen doorvertaling nodig op projectniveau wel een overtuigend en stimulerend verhaal.

- UG1stelt voor om de beheersovereenkomsten opnieuw te bekijken vooral voor veen. Inzetten op bescherming en behoud van actieve veenkernen en eventueel zelfs op oppervlakte- en ondergronds veen. NP2bedenkt dat dit een vrijwillige maatregel is en dus geen bescherming garandeert op lange termijn. NP2dringt aan om in te zetten op beter verdienen modellen om op lange termijn de gewone koolstofwinsten te behouden.
- **Paludicultuur** als nieuw verdienen model voor de landbouw (vegetatie op hoge watertafels) volgens NP2. Ook UG2 vindt dat dit vanuit het GLB meer gestuurd zou moeten worden en ziet er een **onderbenutte win-win situatie** in. BB1 waarschuwt dat dit in praktijk niet zo makkelijk is omdat landbouwers vaak **in een bepaald bedrijfsmodel vastzitten**. Hij vraagt om meer MET de landbouw te spreken dan OVER de landbouw. Hij geeft ook aan dat er vandaag geen enkel economisch rendabel paludicultuurmodel bestaat. Bovendien is één van de uitgangspunten van bv het Europees bio-economiemodel dat de productie van bv. bouwmaterialen niet verstotend en verstorend mogen zijn ten aanzien van de productie van voedsel voor mens en dier. Er kan dus niet zomaar een verschuiving zijn van perfect voor voedselproductie bruikbare gronden naar de teelt van bouw materiaal.
- INBO legt de link met het verhaal van **payment voor ecosystem services**, het betrekken van private eigenaars en in beeld krijgen van specifieke kosten en baten, en kosten- en bathebbers. Dit kan een **sterke motivator zijn voor private eigenaars**. Al veel studie voorgedaan maar nog maar weinig praktische uitvoeringsvoorbeelden. BB1 bevestigt dat ook voor de landbouw ondersteuning van alle door landbouw geleverde ecosystemendiensten een belangrijk aandachtspunt is.

5.4.2.5 Losse juridische vragen

- UG3 brengt het **risico op dubbeltellingen** (double accounting) van carbon credits aan tussen de drie afzonderlijke verordeningen: LULUCF, ESR, en CRCF.
- UG3 ziet **verschillen in terminologie** als een mogelijks knelpunt. Dit tussen de Vlaamse overheid en het actieplan. Vb. bouwland vs akkerland; woongebied vs ruimtebeslag.
- UG3 is benieuwd naar de **(juridische) gevolgen van het niet-behalen** van de LULUCF-doelstellingen.
- UG3 brengt **“Burden Sharing”** tussen de Gewesten aan en vult aan dat ze op de hoogte is dat dit reeds in opmaak is.

5.4.3 Knelpunten uit vorige sessies

5.4.3.1 Overkoepelend: Doorvertaling van Europese LULUCF verordening

Hoe kunnen we de beleidsdoelstellingen van LULUCF vertalen naar concrete projecten op terrein? Laten we dit doorwerken naar plannen en projecten? Is dit gewenst en wat is hiervoor nodig?

- UG1 brengt aan dat in de natuurwetgeving er **altijd een belangenafweging mogelijk zijn** vb. Red III afbakening voor hernieuwbare energie door het dwingend hoger belang, dit zou je ook kunnen doen hier. Procedures hier tegen zijn heel vaak niet succesvol dus je ziet dat dat sterk staat en dat dit een goed doorgedreven beleid kan zijn. BB1 brengt hiertegen in dat landbouw en voedselproductie ook strategisch belangrijk is. Hij heeft het gevoel dat dat niet voldoende wordt meegenomen, vb bij het noodplan water krijgt de natuur absoluut voorrang op

voedselproductie: 1 drinkwater, 2 natuur, 3 industrie/boeren, 4 gebruik bij mensen thuis. KUL1 brengt hiertegen in dat dit een afwegingskader is en niet wilt zeggen dat er niet naar landbouw gekeken zal worden. BB1 geeft aan dat dit niet klopt. Omwille van de Europese bescherming (alsof andere zaken op Europees niveau ook niet belangrijk zijn) is er steeds en altijd voorrang gegeven aan natuur. Zelfs als bv de financiële impact op natuur 300.000 euro is en de impact op landbouw en industrie 50 mio euro, krijgt de natuur toch voorrang.

- BB1 stelt voor om **vanuit de socio-economische impact te berekenen wat het meest voordelige** is. Misschien is het aankopen van carbon credits vanuit het buitenland wel voordeliger dan allerlei nieuwe maatregelen opleggen die vergunningen nog moeilijker en duurder maken. Er wordt aangedrongen door de aanwezigen op toch vooral te zorgen dat we de verordening WEL halen.
- DOMG is **voorstander van impact van grote plannen/projecten op koolstofvoorraad voldoende uitwerken/onderbouwen in MER-beoordeling** (al dan niet aanzienlijke milieueffecten), **maar zonder daarnaast een weigeringsgrond in te voeren bij elke negatieve impact**. BB2 herhaalt om geen directe doorvertaling naar plannen en projecten te doen maar na te gaan in welke mate het reeds beslist beleid kan leiden tot het behalen van de doelstellingen en door **maximaal in te zetten op vrijwillige en stimulerende maatregelen**. KE benadrukt dat doelstellingen per definitie gerealiseerd moeten worden via concrete plannen en projecten op het terrein, wat niet betekent dat de doelstelling ook vertaald moet worden naar een taakstelling voor elk individueel plan of project. Er is ook geen methode om een doelstelling mbt netto vastlegging (kwantitatief) te 'vertalen' naar individuele projecten. DOMG benadrukt dat het berekenen van een koolstofbalans niet hetzelfde is als de no-debit rule op individueel niveau toepassen. Het belang zal zitten in dit duidelijk te maken zodat er geen juridische gevaren aan vasthangen.
- SW benadrukt het onderscheid tussen strategische doelstellingen en het in rekening nemen van LULUCF op project niveau. Een deel van het actieplan is dat grote infrastructuurprojecten een koolstofbalans moeten opstellen.
- INBO beklemtoont het **belang van sensibilisering**. Bij veel EU-verordeningen blijft het een ver van je bed show. Er is nood aan goede praktijkvoorbeelden delen/communiceren en tot bij de mensen (burgers maar vooral projectleiders gebiedsgerichte processen) brengen. NP2 we streven naar een lulucf-reflex bij aanvang van elk groot project met grotere dwingendheid en resultaatsverbintenis. BB1 repliceert dat dit een impact op vergunningenniveau zou betekenen en dat dit net niet de bedoeling is.

5.4.3.2 Overkoepelend: Link met MER, RUP en grote infrastructuurprojecten

Is MER een geschikt instrument voor projecten om aan te sturen op de koolstofbalans? Hebben jullie suggesties om de 'koolstofreflex' mee te nemen in andere instrumenten of kantelpunten in projectprocessen?

- BB2 vindt de MER niet het geschikte instrument en dringt aan om de MER-regelgeving net beperkter te maken (minder uitgebreide studies, focus op relevante impact, ...) dit omdat de kosten van MER enorm oplopen in de praktijk, zeker voor land- en tuinbouwbedrijven. BB1 benoemd dat de MER net hervormd is en wilt niet dat er een laag bij komt, is fan van een holistische aanpak die afweging maakt van verschillende maatschappelijke belangen. NP2 vindt de MER zeer geschikt en eerder een no-brainer. KE merkt op dat **LULUCF reeds een pijler is binnen het thema Klimaat, en dus per definitie aan bod komen in MER**. Hoeft niet steeds onder vorm van kwantitatieve balans te zijn. **Beoordeling is nog iets anders dan effectbeschrijving**. Effectbeschrijving gaat zeker nodig zijn op niveau van project, een beoordelingskader dat gekoppeld is aan de verordeningendoelstellingen lijkt hem geen goed

- BB1 en BB2 spreken hun bezorgdheden voor landbouw uit. Er zou op termijn wel veel onder LULUCF kunnen worden meegenomen, kan er dan ineens een mer-plichtigheid bijkomen, zal de definitie project verbreed worden zoals momenteel bij de passende beoordelingen.

- INBO stelt een Open Ruimteplatform voor dat erin slaagt om diverse wenselijkheden uit diverse entiteiten te koppelen in één agenda en die geïntegreerd te realiseren op het terrein. INBO is van mening dat doelregelgeving interessant is als 1) het **doel helder** kan worden gemaakt; 2) er **voldoende handhaving** is en 3) er **procesbegeleiding** is met goede voorbeelden voor de manier waarop de doelen bereikt kunnen worden.

6 BIJLAGE 2: VERSLAG LULUCF NETWERKEVENT

- Overheidsfinanciering afwegen via multicriteria-analyse en geïntegreerde aanpak (omgevings)doelen nastreven
- Topprioriteiten zijn bestaande voorraden beschermen en onderbouwde data versterken (bodemkoolstofmonitoring)
- The next big thing will be a lot of small things: vergeet de kleine maatregelen (vnl. Binnen het ruimtebeslag) niet
- Belang van mensen en mankracht niet uit het oog verliezen

Vraag 3:

3A.Impactanalyse & aanpak acties

- Doelgroepenbenadering
 - o Speel in op de bedrijfslogica (kosten/baten)
 - o Landbouwers willen langetermijnperspectief & nieuwe verdienmodellen
 - o Bedrijven/industrie: koppeling maken met CSRD/Taxonomy
 - o Werken met verhandelbare certificaten (carbon farming), eventueel gecombineerd met andere certificaten voor andere diensten (sponsfunctie, waterhergebruik, ...)
- Combineer verplichtingen met verdienmodellen
- Is het “de vervuiler betaalt” principe toepasbaar ?

3B. Verder uit te werken acties (die nog onvoldoende aan bod kwamen in ontwerp actieplan)

- (combineren van) en diversifiëren in verschillende verdienmodellen
- Link naar vergunningen en MER:
 - o Denk na over globale koolstofbalans
 - o Werk aan uniforme aanpak MER
 - o Verzamel data uit MER om globale koolstofbalans te voeden
 - o Geen 1 op 1 doorvertaling van de koolstofbalans op dossierniveau, wel strategisch/globaal
- Bescherming diep veen (dieper dan 30cm)
- Nieuw GLB aangrijpen om incentives landbouwers te verhogen

6.2 THEMA 2: NARRATIEF & COMMUNICATIESTRATEGIE

Tijdens de workshop kwam er input naar boven over **het transversaal karakter van LULUCF**. LULUCF kan immers aan verscheidene, ‘grotere kapstokken’ opgehangen worden, waaronder:

- klimaatmitigatie (aspect over koolstofopslag)
- klimaatadaptatie (bv. ontharding, sponseigenschappen bodem (droogte, wateroverlast))
- bodem (bodemvruchtbaarheid)
- water
- hitte
- landbouw
- natuur
- biodiversiteit
- gezondheids- en milieugebruiksruimte

Vanwege dit transversale karakter, wordt er voornamelijk gereageerd **dat LULUCF geïntegreerd benaderd moet worden vanuit deze thema's, vanuit een holistische blik met oog op een kwalitatieve leefomgeving**. Er worden twee pistes geformuleerd over hoe een narratief omtrent LULUCF zich hier tegenover kan verhouden:

1. Bij de ‘grote kapstokken’ lopen er al veel acties omtrent narratieven (bv. op vlak van ontharding). Voor LULUCF kan het daarom aangewezen zijn om **niet zozeer een nieuw narratief te creëren, maar eerder reeds bestaande narratieven te versterken of te blijven voortzetten.**
2. Er wordt een apart narratief opgezet omtrent LULUCF, maar **waarbij de verhouding met de overkoepelende ‘kapstokken’ voldoende behouden blijft.**

Tijdens de workshop werd voornamelijk ingegaan op deze tweede piste. Hierbij werd opgemerkt dat het van belang is om een goede balans te vinden tussen een eerder systemische beschrijving en voldoende nuance specifiek voor LULUCF.

Er is nood aan **systemische, overkoepelende blik** om het holistisch aspect voldoende te duiden en duidelijkheid te scheppen naar de verhouding met andere, relevante thema's. Hierdoor kan LULUCF binnen de juiste context gekaderd worden, met duiding van LULUCF-maatregelen tot maatregelen van ander beleid. Dit kan een bepaalde logica in het narratief brengen, waardoor het beleid als consequent ervaren wordt. De 'grotere kapstokken' zijn goed gekend bij het brede publiek, waardoor dit het narratief omtrent LULUCF beter begrijpbaar kan maken, voordelen meer tastbaar kan maken en het belang duidelijker kan maken.

Het LULUCF-narratief kan vertrekken vanuit een systemische blik, waarna er **voldoende nuance** gebracht moet worden specifiek voor LULUCF. Hierbij moet de toegevoegde waarde van LULUCF tegenover het reeds bestaande beleid, duidelijk gemaakt worden. Er wordt soms nog onvoldoende rekening gehouden met wetenschappelijke aspecten, zoals het tijdsaspect. Er wordt een case aangehaald waarbij er in de rechtspraak geen rekening werd gehouden met de lange tijdsperiode die bepaalde biotopen, zoals veen, nodig hebben om zich te ontwikkelen. Daarnaast wordt er ook aangehaald dat het van belang is om maatregelen telkens te kaderen vanuit een holistische blik, waarbij voldoende aandacht is voor het netto-effect van meerdere maatregelen of een project, eerder dan dat individuele maatregelen geanalyseerd worden.

Het narratief kan enerzijds **gericht zijn op actoren die met LULUCF aan de slag gaan**, zowel actiegericht op terrein, als actoren die hier meer beleidsmatig rond werken. Daarbij kan het van belang zijn om een LULUCF-reflex in reeds lopende processen bij elke ruimtelijke actie in te bouwen. Dit kunnen onder meer volgende doelgroepen omvatten:

- Politici: om de urgentie aan te kaarten
- Beleidsontwikkelaars
- Actoren die actief zijn op terrein en zich bezighouden met projecten en plannen, zoals ontwikkelaars, landbouwers, bosbouwers, lokale besturen etc.
- Middenveld
- Grondeigenaars: zij beschikken onder meer over tuinen, die mogelijkheden bevatten om maatregelen te nemen

Daarnaast kan het narratief ook **gericht zijn op actoren die niet zozeer zelf met LULUCF aan de slag gaan**, maar wel geconfronteerd worden met andere actoren die hieromtrent acties ondernemen. Voor hen moet het vooral duidelijk, eenvoudig en begrijpbaar zijn waarom deze maatregelen genomen worden. Dit kunnen onder meer volgende doelgroepen omvatten:

- Burgers: naar maatschappelijke acceptatie van bepaalde maatregelen door andere actoren (bv. in bosbeheer)

- Consumenten: indien het nemen van LULUCF-maatregelen zich zou doorvertalen naar een hogere productprijs, kan vanuit een keten- en systeembenadering de vraag gesteld worden wie er bereid is de meerprijs hiervoor te betalen

Het **doel van het narratief** is om de doelgroepen te activeren. Om hierin te slagen, moet de boodschap van het narratief **op maat zijn van de doelgroep**. De meeste doelgroepen liggen niet per se wakker van koolstofopslag of klimaatakkoorden: voor hen kan het beleid als een ‘ver van mijn bed show’ ervaren worden. Daarom moet de boodschap opgebouwd worden **vanuit de leefwereld van de doelgroep**. Maatwerk betekent dat er nood zal zijn aan verscheidene narratieven. Er wordt hiervoor een aanpak gesuggereerd die eerst vertrekt vanuit een indeling op verscheidene niveaus (bv. strategisch niveau, projectniveau etc.). Van daaruit kunnen narratieven voor specifieke doelgroepen verder uitgewerkt worden.

Tijdens de workshop worden er enkele suggesties aangeleverd waar rekening gehouden mee kan worden bij suggesties op maat van de doelgroep. Zo moet het narratief gebracht worden in '**de taal**' van de doelgroep. Het moet voor een doelgroep duidelijk zijn **welke maatregelen** zij allemaal kunnen nemen, en deze moeten zo **duidelijk mogelijk en concreet** geformuleerd zijn. Kwantificatie van de impact van deze maatregelen in cijfers zijn hierbij ook erg belangrijk, omdat dit de maatregelen erg tastbaar maakt. Door socio-economische aspecten van maatregelen in kaart te brengen, kunnen maatregelen geplaatst worden in de door hen gehanteerde businessmodellen. Daarnaast kennen maatregelen, naast voordelen voor LULUCF, ook verscheidene secundaire voordelen. Deze voordelen moeten ook duidelijk in kaart gebracht worden, en bij voorkeur permanent van aard zijn in plaats van tijdelijk. Om doelgroepen te activeren, kan het ook helpen om kantelmomenten te identificeren die een hefboom bieden om LULUCF-maatregelen te nemen. Hierdoor kunnen doelgroepen anticiperen op toekomstige uitdagingen en win-wins realiseren. Er wordt opgemerkt dat dergelijke anticipatie inzicht vraagt naar beleid, inhoud en communicatieadvies.

Hierdoor krijgen doelgroepen enerzijds een overzicht van de mogelijke maatregelen die ze kunnen nemen, en krijgen ze ook inzicht naar wat voor hen haalbaar is om op te nemen.

Tijdens de workshop worden er enkele suggesties aangebracht naar **wat het LULUCF-narratief kan inhouden.**

Zo is er onder meer nood aan meer **duidelijkheid en helderheid over gehanteerde terminologie en doelstellingen**. Sommige narratieven zijn momenteel nog te generiek, wat ruimte laat voor meerdere interpretaties en verwarring. Een duidelijker en meer expliciet kader zorgt ervoor dat er eenduidige boodschappen gegeven kunnen worden, en dat iedereen hetzelfde verstaat. Er wordt hiervoor gekeken naar actoren zoals een Vlaamse Overheid die deze duidelijkheid kunnen scheppen.

Het narratief moet ook leiden tot een beter begrip, en ook een betere bekendheid bij doelgroepen. Dat kan immers bijdragen aan een groter engagement om mee te werken aan LULUCF-doelstellingen. LULUCF is een sector dat gekenmerkt wordt door veel terminologie en vakjargon, waardoor de sector als complex en abstract ervaren wordt. Een narratief moet hier eenvoud in brengen. Dit kan onder meer door een **meer toegankelijke taal** te hanteren. Zo wordt tijdens de workshop bv. gesuggereerd om te spreken van 'koolstofstofzuigers' in plaats van 'koolstofsinks'. Door het transversale karakter van LULUCF, komen actoren met diverse achtergronden in aanraking met LULUCF. Het narratief moet voor elke doelgroep dan ook begrijpbaar zijn. Er wordt ook gesuggereerd dat het narratief van LULUCF te herleiden zou moeten zijn tot een korte elevator pitch van 5 zinnen.

De LULUCF-sector wordt gekenmerkt door een veelheid aan informatie. Hierdoor bestaat het risico dat doelgroepen overladen worden met een te veel aan informatie. Om dit te vermijden, moeten er binnen het narratief **prioriteiten afgebakend worden**.

Het narratief moet **duurzaam en toekomstgericht** zijn. Het beleid moet consequent zijn en zekerheid naar de toekomst bieden zodat het op lange termijn blijft standhouden. Bepaalde doelgroepen, zoals landbouwers, hebben hier bijzondere vraag naar, aangezien ze reeds moeten omgaan met veel veranderend beleid.

Dat terzijde, werd aangekaart dat een narratief ook tastbaar gemaakt kan worden via verscheidene beleidsinstrumenten. Hierbij werd het belang van een **goede instrumentenmix** aangehaald, dat een gepaste balans moet hebben tussen belonende, ondersteunende, faciliterende en/of verplichtende instrumenten. Een verankering in de wetgeving werd ook aangehaald als een eenduidige, duidelijke manier om bv. minimale verplichtingen op te leggen.

Zo zou er bij actoren nog koudwatervrees zijn voor de implementatie van verscheidene maatregelen. Hierbij kunnen pioniers een belangrijke rol spelen. Zij kunnen immers drempels in kaart brengen. Via een **piloottraject** zou de overheid dergelijke pioniers kunnen ondersteunen, uitdagingen detecteren en deze uitdagingen ook remediëren.

Wat maatregelen omtrent LULUCF-betreft, wordt gevraagd dat overheden een verkokerde aanpak vermijden. Maatregelen moeten voldoende afgewogen worden tot andere maatregelen, zodat deze zich op een gebalanceerde manier verhouden tegenover elkaar.

Vraag 1: Welk engagement/rol zou jij als stakeholder kunnen nemen?

- **Universiteit Hasselt:** doctoraatsonderzoek naar LULUCF op EU-niveau, maar ook nationaal; knelpunten blootleggen, aanbevelingen en verduidelijkingen doen.
- **Natuurinvest:** onderzoeken of er een link is tussen LULUCF en alternatieve natuur- en klimaatfinancieringsmodellen, en het engagement van private actoren.
- **Arcadis:** LULUCF een plaats geven in milieueffectrapporten en aankaarten bij projectontwikkelaars (repliek van **Boerenbond** dat LULUCF een strategische doelstelling blijft en niet op individueel projectniveau vertaald moet worden.)
- **E.V.:** LULUCF als wettelijke kapstok gebruiken voor acties (voor vergroening), met de kans om duidelijke doelstellingen en criteria eraan te koppelen binnen adviestrajecten, en de mogelijkheid om breder te kijken dan één discipline (vb. verontreiniging).

- **Agentschap Landbouw en Zeevisserij (ALZ):** goede narratievies (bodempioniers) die elke stakeholder aanspreken, voldoende kennis (kosten/baten, praktijken voor integrale benadering van goede praktijken), één platform waar kennis centraal staat met vertaling naar stakeholders, regelmatig samenbrengen van kennis/beleid/praktijk, en engagement via het formuleren van gezamenlijke doelstellingen om financiële middelen beter te benutten.
- **E.V.:** monitoring – kennisverzamenen op Vlaams niveau staat soms in contrast met de "fijnmazigheid" van oplossingen voor ruimtebeslag. Er is nood aan een verbinding (vb. nuance in verhard en onverhard).
- **Anoniem:**
 - Afgewerkte landgebruikskaart
 - Budget voor enquête hout
 - Data en modellen

Vraag 3: Welke rol speelt de Vlaamse overheid (Vo) in dit verhaal?

- **Ondersteuning en facilitatie:**
 - Ondersteunen van lokale besturen
 - Duidelijke beleidsdoelen opstellen
- **Middelen** (voor monitoring en onderzoek) voorzien
 - Voorzien van een stabiel, legislatuuroverschrijdend beleid.
 - Faciliteren van een kennisbank en kennisopbouw (o.a. LULUCF-potentieel bij klimaatscenario's).
 - Op een zo eenvoudig mogelijke manier c-opslag/c-verlies mogelijk maken, door bijvoorbeeld belemmeringen op te heffen.
 - Voorzien van instrumenten voor een integrale benadering van bodemkwaliteit.
 - Duidelijke communicatie, zodat iedereen hetzelfde begrijpt onder eenzelfde term
- **Narratief** niet verbloemen
- Correcte en heldere **berichtgeving**
- Zo verhogen van **bewustwording** en kennis over bodemkwaliteit en koolstofopslag.
 - Opzetten koolstofmonitoringnetwerk
- **Regulering en stimulering:**
 - Meer stimuleren vanuit het GLB, onder andere via financiering. Nu al binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) meewerken aan EU-milieudoelen (waaronder LULUCF) via het Vlaams GLB Strategisch Plan, door middel van:
- GLB
 - Conditionaliteit
 - Ecoregelingen
 - Agromilieuklimaatmaatregelen (AMKM) : Regulerend optreden waar nodig, maar met de kanttekening dat dit de aanwezige dynamiek niet mag verstoren.
- Niet alles kan altijd en overal
 - Voorzien van een helder LULUCF-actieplan om bewustwording (op lokaal niveau) te realiseren
- met een juridisch (afdwingbaar) statuut om de uitvoering te waarborgen
- **Data en onderzoek:**
 - Verzamelen van data met betrekking tot bos op Vlaams niveau (koolstofopslag van dood hout en levende biomassa), eventueel gelinkt aan landgebruikskaarten.
- **Samenwerking:**
 - Stimuleren van samenwerking tussen beleidsentiteiten, beleidsniveaus, bedrijven, landbouwers en burgers.

Vraag 4: Welke rol speelt de lokale overheid in dit verhaal?

- **Sensibilisering en facilitering:**
 - Sensibiliseren van landbouwers om de bodemkwaliteit te verbeteren. Vb. gemeente x (kon ik niet lezen) waarbij landbouwers gemeenteground gratis mogen gebruiken
- **Verbindende en gebiedsgerichte rol:**
 - Lokale besturen kunnen helpen om verkokering te doorbreken door een meer horizontale aanpak te hanteren
 - Vanwege hun nauwe betrokkenheid bij het lokale gebied, spelen ze een cruciale rol in een gebiedsgerichte aanpak
 - LULUCF heeft het lokale niveau nodig om te slagen
- Het is wel meer vatbaar voor de publieke opinie

Vraag 5: Welke governancestructuur kunnen we opzetten rond LULUCF?

- **Belang van een (nieuwe) structuur**
 - Momenteel ontbreekt een duidelijke governancestructuur voor LULUCF, wat betekent dat zo goed als elke gestructureerde aanpak een verbetering zal zijn
- **Kernprincipes voor de governancestructuur**
 - **Beleidsoverschrijdend:** De structuur moet disciplines en beleidsdomeinen overbruggen.
 - **Lokaal- en gebiedsgericht:** LULUCF is sterk afhankelijk van lokale omstandigheden, dus de governancestructuur moet hierop inspelen.
 - **Centrale data en aanspreekpunten:** Er is een duidelijke nood aan centrale data en contactpunten. Momenteel zijn deze te verspreid en divers, wat de coördinatie bemoeilijkt.
 - **Facilitatie van acties op terrein:** De structuur moet gericht zijn op het faciliteren van concrete acties in de praktijk.
- **Positief:**
 - De bestaande datawerkgroep wordt als positief ervaren en kan mogelijk een basis vormen of geïntegreerd worden in een nieuwe structuur.

6.4 THEMA 4: ALGEMENE FEEDBACK

In een Vierde tafel, onder de noemer 'leg uw ei' was er de mogelijkheid algemene feedback te geven op het doorlopen proces, of bedenkingen over het geheel te uiten.

Een drietal aspecten werden diepgaander besproken

1) Overlap met bestaande/lopende beleidsdoelstellingen

Er werd gewezen op het feit dat veel doelstellingen in het actieplan (bosuitbreiding, bouwshift...) niet nieuw zijn, maar reeds langer lopen (RSV, BRV...). Dit moet duidelijker geduid worden op draagvlak rond acties inzake LULUCF te vergroten, de koppelkansen zijn er te over.

2) Bedenkingen bij gevoerde participatiestrategie

De Boerenbond herhaalt grote bedenkingen inzake het gekozen proces. Zij verzetten zich tegen alle vormen van pseudo-participatie en zijn van mening dat er omwille van het tijdstip van inspraak binnen het traject, het format en van de onevenwichtige samenstelling van inspraakgroepen geen sprake is

geweest van echte participatie. Een mail met verdere onderbouwing van dit standpunt werd aan de organisatie bezorgd en aan de initiatiefnemers overgemaakt.

3) Bedenkingen bij spraakverwarring in LULUCF nomenclatuur

Verschillende mensen hebben bedenkingen bij de vele terminologie die in kader van LULUCF gebruikt wordt. Zo is grasland een landgebruikstype volgens LULUCF, maar is dit eerder een vegetatie die afhankelijk van beheer en geschiedenis veel vormen kan aannemen en dus ook zeer grote variatie in koolstofopslag kent. Er is ook onduidelijkheid over waarom LULUCF enkel naar bovenste 30 cm van de bodem kijkt, terwijl IPCC in termen van koolstofopslag ook naar diepere bodemlagen kijkt. Goed uitspitten en definiëren van alle termen lijkt belangrijk, zodat iedereen goed weet waarover men spreekt.

4) Risico op dubbeltellingen

UG3 (UHasselt) brengt het **risico op dubbeltellingen** (double accounting) van carbon credits aan tussen de drie afzonderlijke verordeningen: LULUCF, ESR, en CRCF.